

EBU'N-NASR SÂMÂNÎ VE 19. YÜZYILDA YAZILMIŞ BİR UVEYSİ TEZKİRESİ ÜZERİNE¹

Bilal Erdem DAğISTANLIOğLU*

Özet

Türklerin Müslümanlığı kitleler hâlinde ve devlet kimliğiyle kabul-leri, 10. yüzyılda Volga Bulgarları ve Karahanlılar döneminde gerçekleşmiştir. Dine intisapta erken dönemde yaşananları er-Rihle, el-Kâmil, Mülhakâtü's-Sürâh, Târîhu Kâşgar, Hudûdü'l-Âlem gibi Türkçe dışındaki dillerde yazılmış seyahatname, tarih ve coğrafya kitaplarından öğrenmek mümkün olmaktadır. Söz konusu dönemi anlatan Türkçe eserler, genellikle menakıpname ve tezkire niteliğindedir. Telif veya çeviri olan bu eserlerin istinsah tarihleri ise oldukça geç dönemi işaret etmektedir. Bu çalışmada incelenen Uveysi tezkiresi, H 1219 (1804) yılında istinsah edilmiş olup 75a-83a sayfaları arasında Ebu'n-Nasr Sâ mânî, 83a-102b'de ise Sultan Satuk Buğra Han menkabelerini içermektedir. British Library Or. 8161'deki Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabelerinin ilk yayını olan bu çalışmada yazmanın muhtelif nüshaları ve bunlara dair bilimsel yayınlar değerlendirilmiş, tarihî zeminde Türklerin İslam'a intisabı üzerinde durulmuştur. Makalede, mezkûr dönem hakkında menkabevi bilgi kaynağı olan, British Library Or. 8161'de mahfuz Tezkire-i Buğra Han yazmasında yer alan Ebu'n-Nasr Sâ mânî metninin çeviri yazısı ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Ayrıca üzerinde çalışılan bölümün dil bilgisi özellikleri ortaya koyulmuştur. Yazmanın genelinde Çağatayca öğelerin hâkimiyeti söz konusudur ancak bilhassa manzumelerde 14. yüzyıl Doğu Türkçesinin dil özelliklerinin de korunduğu saptanmıştır. Bu bakımdan, Farsça bir metinden çeviri olan yazmanın erken bir çeviri ve geç bir istinsah olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sâ mânî, Çağatayca, Uveysi, Buğra Han.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, erdemdgstn@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8763-1494.

¹ Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir: SBA-2018-8049.

ON ABU NASR AL-SAMANI AND A TAZKIRAH ABOUT UWAIISI WRITTEN IN THE 19TH CENTURY

Abstract

Islamization of Turks with a state identity and in large masses was in the 10th century during the Volga Bulgars and Karakhanids. Annals in early period are narrated from travelogue, history, geography books such as al-Rihla, al-Kamil, Mulhaqat al-Surah, Ta'rih al-Kashgar, Hudud al-'Alam in languages other than Turkish. Turkish manuscripts about this period are generally collection of biographies and legends, translation or copying dates of which points to considerably late times. The manuscript written and completed in 1219 (1804 AD) is a collection of Uwaisi biographies containing legend of Abu Nasr al-Samani (pp. 75a-83a) and Bughra Khan (pp. 83a-102b). In this study, being the first academic publishing of the manuscript registered under Or. 8161 in British Library, on various editions of manuscript and academic publications relating to this work are evaluated and from a historical perspective Turks' conversion into Islam is mentioned. Also this paper includes transcription and translation of Abū Naşr al-Sâmânî's text which is about period of Turks' Islamization with legendary narrations in the manuscript registered under Or. 8161 in British Library. Additionally, grammatical analysis of text taken into consideration is made. Throughout the manuscript Chagatai elements outweigh, and it is seen that, elements dating back to 14th century Eastern Turkish are preserved especially in poems. In this regard it can be said that this manuscript, which is a translation from Persian, is an early translation and a late copy.

Keywords: Samani, Chagatai, Uwaisi, Bughra Khan.

Giriş

Türklerin Müslüman toplumlarla temaslarında X. yüzyıl önemli bir dönüm noktasıdır. Her ne kadar Türk-İran, Türk-Bizans ve Türk-Arap münasebetleri devlet düzeyinde 7. yüzyıla kadar götürülebilse de X. yüzyıl İslam'ı benimseme, Abbasi halifeliği, Sâmanî Devleti gibi Müslüman idarelerin yönetiminde söz sahibi olma, Müslüman olmayan soydaşları dâhil İslam'ı yayma adına mücadeleye girme bakımından Türk tarihinde önemli bir zaman dilimidir. Ancak Volga Bulgarları² bir yana, Karahanlıların³ İslam'a intisabında yaşananların

² 922'de İslam'a intisap eden İdil (Volga) Bulgarlarının devlet kimliğiyle İslam'ı kabul eden ilk Türkler olduğu fikri alan yazınındaki görüşlerden biridir (Özaydın, 2002; Turan, 2002). Demir (2017, s. 140) ise Satuk Buğra Han'ın İslam'ı 920'den önce kabul ettiğini varsayarak İdil Bulgarlarının Haziran 922'deki kabullerinden önce Müslüman olduğunu belirtmiştir.

³ İbn Fadlan'daki Volga Bulgarlarının aksine Karahanlıların İslam'a girişi süreçlerinin hemen hemen iki yüz yıl sonra yazılan eserlerde olağanüstülükler ve tarihi süreçle açıklanamayacak,

sonraki yüzyıllardaki aktarımlarının büyük bir kısmının gerçekte efsanenin iç içe geçtiği anlatılar olduğu görülmektedir. Müslümanlığı kabul sürecinde vuku bulan olayların ve bunu kabul eden boy veya devletlerin niteliklerinin anlatıldığı eserler er-Rihle, el-Kâmil, Mülhakâtü's-Sürâh, Târîhu Kâşgar, Hudûdü'l-Âlem gibi genellikle Türkçe dışındaki dillerde yazılmış seyahatname, tarih ve coğrafya kitaplarıdır. Bahsolunan dönemi anlatan Türkçe eserler ise menakıpname ve tezkire niteliğindedir. Telif veya çeviri olan bu eserlerin istisna tarihleri de oldukça geç döneme aittir.

Tarihî olay ve kişileri tespitite, kendileri de birer tarih yadigârı olan seyahatname, tarih ve coğrafya kitaplarının gerçeğe en yakın bilgileri aktardığı düşünülse bile gerek müellifin bir ferdi olduğu milletin eserde bahsedilen topluma bakış tarzı gerekse farklı saiklerle esere alınan efsanevi anlatıların yarattığı karmaşa, gerçeğin tespitini zorlaştırmaktadır. Bu hususta Öztürk (2013), Cüveynî'nin eserindeki abartıların varlığının verilen bilgiye temkinli yaklaşmayı gerektirdiğini ifade etmiştir. Abartıların yanı sıra müellifin mensubu olduğu millet veya inancın gözünden diğerlerini görme tavrı, Tarih-i Cihan Güşâ'da, gerçeğin tespitini zorlaştıran diğer bir özelliktir. Örneğin Cüveynî'nin (Öztürk, 2013, s. 105) Uygurların itikatları ve yaradılışlarına dair anlatılarına bir iktibas vesilesiyle alaycı yaklaşması ve bu hususta değindikleri, eserden hareketle tarihî karakterleri tespiti ve kronolojik izahı zorlaştırmaktadır. Öte yandan müellifin bir zaviyeden, belirli bir tavırla olaylara yaklaşıyor olması, içinde yaşadığı toplumun diğerlerini nasıl gördüğünü, toplum bilimi açısından milletlerarası algının, münasebetin ne düzeyde olduğunu göstermesi bakımından kıymet arz etmektedir.

Türklerin Ön Asya veya Orta Doğu toplumlarıyla temasları İslam'dan çok daha önceki devirlerde ticari ve askerî sebeplerle gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın konusu kapsamındaki milletlerden biri olan Araplarla Türklerin etkileşimi, İslam öncesi Arap edebiyatında tezahür etmiştir. Râsony (1988, s. 158), Türk adının İslam öncesi Arap şairlerinden el-Aşâ ve en-Nâbîga ed-Dubyânî divanında geçtiğini belirtmiştir. İslami dönem Arap-Türk temasının ilk evresini açıklayacak en uygun kelime mücadeledir. Hz. Ömer döneminde fetihlerin fethi olarak adlandırılan, Sâsânîlere karşı kazanılmış Kadisiye zaferi sonrasında Müslüman Arap ordusunun Türklerle karşılaşmasının yıkıcı tesirinin Arap kültüründeki tezahürü, Hz. Ömer'e atfedilen "Keşke aramızda ateşten bir deniz olsaydı." sözünden anlaşılmaktadır. Hz. Ömer dönemindeki Arap-Türk mücadelesinin ikinci temas noktası Kafkasya'dır (Streck, 1977; Özaydın, 2002). Türk-Arap veya daha doğru bir ifadeyle Türklerin İslam ile teması

kronolojik olmayan anlatılarla bezenmesi, birçok tarihî kişi ve olayı açıklamayı zorlaştırmıştır. Bu hususta XX. yüzyıla kadar devam eden sözlü anlatı geleneğinin tesirinden bahsetmek mümkündür.

bakımından ilk dönem mücadelelerinden farklı bir seyir izleyecek asıl olay, 751 yılında Talas civarındaki Atlah Savaşı'dır. Kafesoğlu (1988, s. 138-139), bu savaşta T'ang tarafındaki Karlukların Çin yayılmacılığından duyduğu rahatsızlığın bir sonucu olarak taraf değiştirmesiyle hem Çin'in batıya ilerleyişini kati olarak durdurduğunu hem de Türklerin İslam ile temasında yeni ve olumlu bir seyri başlattığını ifade eder.

Türklerin İslam ile tanışmaları ve tanışmalarının ötesinde bunu din ve devlet düzeninde bir sistem ögesi olarak benimsemelerinde iki ayrı etkenden bahsedilebilir: ticaret ve kölelik. Turan (1999, s. 11), Abbasi halifeliğinde ilkin İranlılara verilen önemin zamanla Türklere verilir olduğunu, bu hususun Türklerin devleti müdafaada kabiliyet sahibi olmalarıyla açıklanabileceğini belirtir. Matuf çalışmada, Türklerin önemli bir figür olarak başta askerlik olmak üzere devlet yönetiminde güç sahibi olmaları, İslam'ın kendi içlerinde kitlesel kabulünü de kolaylaştıran bir etken olarak açıklanmıştır. Türklerin Abbasi halifeliğindeki İslam ordularında etkin hâle gelmesine değinen Golden (2008, s. 346-347), Abdullah b. Talha'nın oğlu Tahir'in Oğuzlardan elde ettiği büyük ganimetin köleler olduğundan bahseder. Kölelik müessesesi Abbasi halifeliğinde İslam'ın Türkler arasında hızlı ve kalıcı yayılmasına vesile iken Sâ mânîlerin içinden çıkan Gaznelilerde⁴ devlet geleneğinin kopyalanarak Türk devletlerinde uyarlanmasını da doğurmuştur. Ticaret kervanları ise Türklerin Müslüman toplumlarla temasını hayati bir ihtiyaç dairesinde sağladığı gibi beraberinde getirdikleri din adamları ve sufilerle dinin öğretisinin yayılmasında da etkili olmuşlardır. Örneğin başkenti Buhara olan Sâ mânîlerle Oğuz şehirlerinin arasındaki ticari ilişkiler, İslam'ın yayılması için doğal bir iletişim kanalı oluşturmuştur (Özaydın, 2002, s. 239-262; Köprülü, 2011, s. 175; Göksu, 2011, s. 151).

Bu çalışmada, 7. yüzyıldan itibaren Müslüman devletlerle farklı şekillerde temas eden Türk devletlerinden Karahanlıların dönemi ve İslam'a geçiş süreçlerine dair anlatılar ele alınacaktır. Çin kaynaklarında Ko-lo-lu (~kalaluk) şeklinde geçen Karahanlılar terimi, V. V. Grigorev'in "Türkistan Uyгур Hanları" yerine "Karachaniden"i kullanması üzerine yaygınlık kazanmıştır (Pritsak, 1977; Kafesoğlu, 1988). El-Kamil fi't-Tarih'te Karlukların Karahanlılardaki rolü ile Oğuzların Selçuklulardaki rolü denk görülmüştür (Golden, 2012, s. 177).

⁴ Gazneliler, kurucu liderleri Alptegin'in Sâ mânî devletinde kölelikten hükümdarı tayine tesir edecek devlet adamlığına yükselmiş önemli bir tarihî şahsiyet olması ve devlet geleneğinin Sâ mânîlerin mirası üzerine kurulu bulunması bakımından çağdaşı ve kendisinden sonraki Türk devletlerinin teşkilatlanmasında önemli bir yere sahiptir (Barthold, 1978; Merçil, 1989; Merçil, 2007).

İlk dönem Karahanlı tarihi, sonraki hükümdarları ve diğer devletlerle münasebetleriyle kıyaslandığında oldukça karanlık bir evredir. Karahanlıların ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır. İbnü'l-Esîr'de bahsedilen 200.000 çadırılık kitlenin İslam'a geçişi ise Satuk Buğra Han'dan sonra tahta geçen ikinci oğlu Baytaş Arslan Han (Süleyman) zamanına denk gelmektedir (Genç, 2002, s. 1). Karahanlıların İslam'ına vesile olan menkabevi hükümdarı Sultan Satuk Buğra Han'ın doğum ve ölüm tarihi ile mücadelelerine ise büyük oranda gerçekle efsanenin, kendisinden sonraki ile kendi döneminin iç içe geçirildiği ve sözlü kültürde de aktarılagelen anlatılardan ulaşılabilmektedir. Sultan Satuk Buğra Han'ın künyesi Mülhakâtü's-Sürâh'ta "Satuk Buğrahân el-Mücâhid Abdülkerim b. Bezîr Arslân-hân b. Bilge Kadir-hân" şeklinde geçmektedir. *Afrâsyâb* neslinden geldiği belirtilen Buğra Han'ın soyu bu eserde, *Yâfes b. Nûh*'a ulaştırılır. (Şeşen, 2001, s. 18). Sultan Satuk Buğra Han kimi rivayetlerde 12 kimisinde 16 yaşında Müslüman olmuş, 25 yaşında amcası Kadir Han Oğulçak⁵ ile mücadele ve hayatı boyunca da Hitay tarafıyla cenk etmiş, 96 yıl yaşamıştır (Huncan, 2009, s. 181; Özkan, 2013, s. 15). Or. 8161'de 85a-7'den itibaren Sultan Satuk Buğra Han'ın Hz. Muhammed'in miracından 330⁶ yıl sonra doğduğu, 12 yaşındayken Müslüman olduğu, amcası Harun Buğra Han'la mücadele edip zafer kazandığı ve H 429⁷ yılında vefat ettiği bilgileri yer almaktadır.

1. Türklerin İslam'a İntisabında Mürşit Bir Karakter: Ebu'n-Nasr Sâmanî

Karahanlıların İslam'a intisaplarına dair yazılı ve sözlü anlatılar, gerçekle olağanüstünün iç içe geçtiği metinler hâindedir. Her ne kadar yaşanmışlıklar ve gerçek kişiler üzerine kurulu aktarımlar olsa da dini, devleti, kişiyi ululama ve İslam öncesi ananınin uyarlanmasıyla oluşan varyasyonlar, tarihî zemini tespitinde içinden çıkmayı imkânsızlaştıran bir görünüm arz etmektedir. Köprülü (2011, s. 189), Tezkire-i Satuk Buğra Han metinlerinde olaylar ve geçtikleri mekânların açıkça anlatılmasına rağmen bu yazmaların hiçbir zaman tarihî vesika kabul edilemeyeceğini, İslam kültür dairesine giren Doğu Türkistan'a ait bu anlatılarda hükümdar ailesi beklentileri doğrultusunda bezenmiş, sözlü kültürde olağan görülebilecek varyasyonların ortaya çıkmasının beklendik durum olduğunu ifade eder.

⁵ Or. 8161'de Harun Buğra Han.

⁶ Yavuz'a (2005) göre miraçla ilgili farklı tarihlendirmeler olmakla birlikte en sahih olan, hicretten bir yıl önce gerçekleştiğine dair aktarımdır. Bu bilgiye göre Sultan Satuk Buğra Han'ın Or. 8161'deki doğum tarihi H 329'dur (M 940-941) <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> Erişim Tarihi: 14.08.2020 00.08.

⁷ M 1037-1038 <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> Erişim Tarihi: 14.08.2020 00.33.

Bu çalışmada ele alınan British Library'deki Or. 8161 numaralı yazma, bir Uveysi tezkiresi olup farklı kataloglarda *Tezkire-i Uveysiye / Tezkire-i Buğrahânî* gibi adlarla kayıtlıdır. Uveysilik, rüya benzeri manevi bir usulle irşadı anlatan tasavvuf terimidir. Veysel Karanî'nin Yemen'de, kendisiyle bizzat karşılaşmadan, Hz. Muhammed tarafından irşat edildiği kabulü üzerine kurulu olan Uveysi tabakatında bir sufînin bu yolla irşadı ancak dört vesileyle mümkündür: Hz. Muhammed'den, Veysel Karanî'den, Hızır'dan veya bir mürşidikâminden manevi terbiye alma. Uveysiliğe dair ilk eser Ferîdüddin Attâr'ın H 618'de (M 1221) tamamladığı Tezkiretü'l-Evliyâ'dır. Uveysiliğe dair eserler, en çok Orta Asya ve Doğu Türkistan kültür muhitinde kaleme alınmıştır (Tosun, 2012, s. 400).

H 1219 (1804) yılında istinsahı tamamlanan Or. 8161 numaralı metnin 75a-83a sayfaları arası Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesini içermektedir. Bu yazmada Sultan Satuk Buğra Han ve Ebu'n-Nasr Sâ mânî, Uveysi sufîlerinden kabul edilmektedir. Bu metinde, Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin mürşidi Hz. Ebû Bekir, Sultan Satuk Buğra Han'ın mürşidi ise Hz. Hızır'dır. Ancak Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde Hz. Muhammed'in miracına değinilirken Sultan Satuk Buğra Han ve Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin mana âleminde buluştukları ve Sultan Satuk Buğra Han'ın doğumundan evvel Sâ mânî'den Kur'an kıraat ettiği bilgisi Hz. Muhammed'den rivayet edilmektedir.

Ebu'n-Nasr Sâ mânî'yi Türklerin İslam'a geçişinde ana karakter olarak farklı anlatılarda, farklı kimliklerle görmek mümkündür. Yıldız (2017), Manas Destanı'nın Sagımbay Orazbakov varyantında gerçek adı Abunasir Sâ mânî olan Aykoco'nun Hz. Muhammed'den 200 veya 400 yıl sonra doğduğu bilgisini vermiştir. Bu çalışmada Sâ mânî'nin künyesi *-Manas Entsiklopediyası*'ndaki bilgi esas alınarak- 820-864/865 arasında Sâ mânî tahtına oturan Ahmed b. Esed'in oğlu Ebû Nasr b. Ahmed⁸ şeklinde açıklanmıştır.

British Library Or. 8161 numarada saklı Tezkire-i Buğra Han'da Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin doğum ve ölüm tarihiyle⁹ ilgili herhangi kesin bir kayıt bulunmamaktadır. Buna karşılık yaşı, ailesi, yaşadığı yer, mesleği ve irşat sürecinin farklı vesilelerle açıklandığı tespit edilmiştir. Yazmada gerek Sultan Satuk Buğra Han gerekse Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin başlarından geçen olaylara dair anlatıların olağanüstülüklerle bezendiği görülmektedir. Örneğin Sultan Satuk Buğra Han'ın doğumunda yaşanan doğa olaylarının bir varyant şeklinde, Hz. Muhammed'in viladetinde yaşananlarla örtüştüğü söylenebilir. Zaman

⁸ Golden (2008, s. 358), Bilge Kül Kadır Han'ın oğlu Oğulçak Kadır Han'ın Sâ mânî hükümdarı İsmail b. Ahmed tarafından 893'te mağlup edilmesinin ardından Kaşgar'a çekildiğini, Karahanlı prensi Satuk'un burada Müslüman olduğunu ancak tarihî zemin ve koşulları eldeki verilerle kestirmenin mümkün olmadığını vurgulamıştır.

⁹ Jarring metninde ölüm tarihi için H 350 (M 961-962) işaret edilmiştir (Zal ve Eker, 2014).

içinde oluşan bu varyant, siyasi liderin aynı zamanda dinî lider olarak görülmesi ve Türkler arasındaki peygamber sevgisiyle açıklanabilir. Metindeki diğer bir olağanüstülük hem Sultan Satuk Buğra Han'ın hem de Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin vefatlarından hemen sonra, kabirlerine yerleştirilirken veya cenazeleri yıkanmadan evvel konuşmalarıdır. Metindeki bu olağanüstülükler bir yana bırakılarak Tezkire-i Buğra Han'da Ebu'n-Nasr Sâmânî ile ilgili bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

Or. 8161'de Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin ticaretle uğraştığı, bunu dünya malı arzusuyla değil sünnet olarak ifa ettiği aktarılmaktadır.

75a-9 Ammā avvalkı hâletleride sevdâgerçilik kıılır êrdiler, anı hem Resûl (10) şalla'llâhu ʿaleyhi ve sellemniñ sünnetleri döp anı ki sevdâgerlik ʿarîkası bilen (11) nefsnîñ, peydâ yörgerler andağ emes êrdiler.

Aşağıdaki bölümde, Sultan Satuk Buğra Han'ın doğumundan evvel, Ebu'n-Nasr Sâmânî'yle mana âlemindeki yakınlıkları anlatılmaktadır. Bu bölümün öncesinde Hz. Muhammed'in miracına değinilmiş ve orada gördüklerine atfen Sultan Satuk Buğra Han ve Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin münasebeti açıklanmıştır.

77a-6 [...] yana alta yıl tavaḳḳuf kıldı. Bu alta yıl dâr-ı (7) riyâzet ve mücâhede birlen öziniñ rûḥ-ı muṭahharını ol Büzürgvâr'nîñ rûḥ-ı muḳaddese-(8)-sige aṣınâ kıldı. Bu ʿarîḳa birle her küni ol iki rûḥniñ arasıda ʿâlem-i maʿnâda mulâkât (9) vâḳîʿ boldı. Ünsiyet alıp birbirlerini biliştiler.

Yazmada, Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin Uveysi olarak irşadına vesile olan kişi Hz. Ebû Bekir'dir.

78b-2 Ol Büzürgvâr şâhibü't-ʿarîḳi'l-imâm ʿalet'taḳḳık el-şeyḥü's-şefîḳ ve ḳâtilü'l-zindîḳ (3) ve fi'l-gâr, refîḳü'l-Resûl Hazret-i Emîrî'l-Mü'mîn Ebû Bekr Siddîḳ razîya'llâhu anḥuniñ (4) rûḥ-ı muṭahḥara ve münevverleridin terbiyyet tapıp êdiler.

Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin oğlunun adı Ebu'l-Fettah'tır.

77b-5 Hazret-i H'âce derhâl ḳoptılar yolniñ isti'dadını râst (6) kıldılar, öz oğlanları H'âce Ebu'l-Fettâḥ kaddesa'llâhu ta'âlâ sırrahını hem-râḥ kıldılar (7) ve Türkistân'ğa sefer kıldılar.

Yazmaya göre Ebu'n-Nasr Sâmânî, maksuduna ulaşmak için görünür ve görünmez âlemde yanlarında gelen Uveysi dervişleri ve topladıkları kervan ahaliyle birlikte Medine'den¹⁰ yola çıkmış, Fergana'da sorup soruşturduğunda aradığı vasıflardaki kişinin Kaşgar'da olduğunu öğrenmiştir.

79b- 11 Naḳlîdür ki Hazret-i Büzürgvâr ol küni ki Hazret-i Resûl şalla'llâhu ʿaleyhi (12) ve sellemniñ ruḥşatları bilen Medîne-i Münev-

¹⁰ Jarring metnine göre Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin evi Medine'dedir (Zal ve Eker, 2014).

vere'din gâzât niyyet kılp (13) Türkistân tarefige sefer ihtiyâr kılp çıktılar, tabâka-i meşâyih-i Uveysiyye'ning (14) cemî'ileri  alem-i ma nâda bularğa hem-râh boldılar. Ammâ bu  alem-i zâhirde Uveysi meşâyih-(15)-lerdin yetmiş kişi olar birle sefer ihtiyâr kıldılar.

77b-7 Âheste âheste, şehir-be-şehir, soray soray keldiler. (8) Bir yıl Fergâna şehri yettiler ve sordılar kim "Bu diyârda bu nev  zât-ı b -berek tlar bar (9) mikin?" d p. Anda haber b rdiler ki "Bu siz soray-durğan kişi K şğar vilâyetide bardur (10) vel kin yaşıları kiçigd r, sizning maşlahatingizge yaramas."

Kervanda Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin yanında olanlardan biri de mesleği aktarlık olan Şeyh Necmü'd-d n'dir. Bu kişi, yazmaya göre Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin seferlerinde yanında olan, dünya işlerini ondan  ğrenen, Sultan Satuk Buğra Han'a dinî bilgileri ve ritüelleri öğretme bakımından  statları olan bir zattır. Ayrıca Şeyh Necmü'd-d n, ölümünden sonra Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin cenazesini Sultan Satuk Buğra Han ve Ebu'l-Fettah ile birlikte yıkayan üç kişiden biridir.

80a-2 Ol yetmiş kişidin birleri H zret-i Şeyh Necmü'd-d n  rdiler. H zret-i (3) sult n 's-sel tin ve burh ni'l-m slim n H zret-i Sult n Satuk Buğra Han (4)  aleyhi'r-rahmetihi ve'l-rızv nning Şeyh Necmü'd-d n'ğa nisbet ve ir detleri H ce Ebu'n-Nasr (5) S m n 'din to-larağ  di, egerçi  ilm  rgenişde ve zikr telk nde p rleri ve  st d-(6)-ları bolsa. Hem H zret-i Ebu'n-Nasr S m n  bu  alemning k rını, maşlahatini Şeyh Necmü'd-d n'ğa (7) tafşurup  diler. Ol vechdin g h  tic ret üçün sefer barur  diler. Ol (8) sebebdin Şeyh Necmü'd-d n  att r   rdiler.

Or. 8161'e göre Ebu'n-Nasr S m n , Sultan Satuk Buğra Han'la karşılaştıklarında 70 yaşındaydı.

78a-2 H şıl-ı kel m ol-ki ol B z rgv r'ning yetmiş yıl tartğan me-şak at-(3)-lerining m vesi ve riy zetlerinin f yidesi bu  rdi ki H zret-i Hak subh nehu (4) ve ta al ning bendelerining İsl m'ıga sebep boldi.

Ebu'n-Nasr S m n , 88¹¹ yaşına ulaştığında sayısız sıkıntı ve dinen perhiz ile imtihan olmuştur.

78a-14 Amm  ma l m bolğay-ki ol B z rgv r'ning  omrleri (15) seksen sekizge yetip  di, bu müddetde  adedsiz cedd   cehd k rg z p [78b]-(1) b -h dd riy zetler tarttılar ve ma ş dlarığa yetip m r d per-veriş kıldılar.

¹¹ Jarring metninde Ebu'n-Nasr S m n , 80 yıl yaşımıştır (Zal ve Eker, 2014).

Üzerinde çalışılan yazmada, bunca sıkıntı, mihnet gören ve İslam'a bağlı bir hayat süren Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin kutupluk mertebesine ulaştığı aktarılmaktadır.

80a-13 Peygamber şalla'llāhu °aleyhi ve sellemdin (14) beşâret boldı-ki “Ey Ebu'n-Naşr! Vâkıf bolğül! Fırşatnı ğanımet tutğül! ‘Dünyânıñ (15) devleti ve âhıretiniñ sa°âdeti Hak subhānehu ve ta°ālā bi-niyâz dergāhıda mañğa müyesser boldı.’ [80b]-(1) dēp özünge pendâşt kılğıl, hūşunğ bolğıl ki bu mertebe yoğğarı bir mertebe°i (2) bar ki ol mertebeni mertebe-i kuṭbiyyet atapdurlar. Haber dār bolğıl ki bu kuṭblıknıñ libāsını (3) sañğa ḥavāle kılıpdurlar.”

2. Ebu'n-Nasr Sâ mânî, Buğra Han Yazmaları ve British Library Nüshası

Satuk Buğra Han menkabelerinin farklı ülke kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır. Bunların bazıları başka bir Türkçe metinden istinsah edilmiş, bazıları ise Farsçadan Türkçeye çevrilmiş veya erken dönemde çevrilen bir metinden istinsah edilmiştir. Menkabeyi içeren kimi yazmalarda menkabeyle birlikte Ebu'n-Nasr Sâ mânî ve Buğra Han'ın ahfadının anlatıları mevcuttur. Yazmaların bir kısmındaysa yalnızca Buğra Han menkabesinin bulunduğu, diğer anlatıların başka konularda olduğu görülmektedir.

Satuk Buğra Han'la birlikte onun İslam'ına vesile olan Ebu'n-Nasr Sâ mânî ve Buğra Han'ın ahfadının hayatlarını anlatan bütüncül bir nüsha Berlin Staatsbibliothek'te Ms. or. oct. 1723 numarada bulunmaktadır (Götz, 1979, s. 528-529). Götz kataloğundaki 76 sayfalık bu metnin örnek cümleleri ile Or. 8161'deki metnin ilgili kısımlarının örtüştüğü tespit edilmiştir. Ancak Or. 8161'de Satuk Buğra Han menkabesinden sonra başka Uveysi sufilerin anlatıldığı görülmektedir.

Hofman (1969, s. 59-61), Buğra Han Tezkiresi'nin Çağatayca nüshalarının üçünün Taşkent'te, birinin İngiltere'de bir diğ erinin de St. Petersburg'da (Leningrad) olduğunu belirtmiştir. Taşkent nüshalarından *Tercüme-i Tezkire-i Buğra Han* H 1230 (M 1814-1815), *Tezkiretü'l-Evliyâ-yı Buğrahanî* ise H 1267 (M 1851) yılında istinsah edilmiştir. Mütercimi M. Niyâzî Kâşğarî olan İngiltere nüshası 19. yüzyılın başında yazılmıştır. Hofman eserin Farsça ismini *Tezkire-i Uveysiye / Tezkire-i Buğrahânî* şeklinde vermiştir (1969, s. 60). Farsça özgün metin, tahminen 17. yüzyılda Ahmed b. Sa'deddîn el-Uzğânî en-Nemengânî tarafından yazılmış ve H 1183 (M 1769-1770) yılında M. Gedâ b. M. İbrâhim tarafından Yarkent'te Türkçeye çevrilmiştir (Hofman, 1969, s. 60). Hofman'ın (1969, s. 60) işaret ettiği diğ er bir yazma olan *Petrovskiy* koleksiyonundaki St. Petersburg (Leningrad) nüshası ile Kaya'daki (2007) nüshanın aynı olması muhtemeldir. Kaya (2007, s. 21), yazmanın dilini *Karahanlı ve Harezmi çevresi Türk dili* şeklinde açıklamış, 14-15. yüzyıl ve sonrasına tarihlendirdiği özgün bir metnin geç bir istinsahı olduğunu ifade etmiştir.

Baldick'in (1993) çalışmasında Oxford, St. Petersburg ve British Museum (Or. 8161) yazmaları üzerinde durulurken DeWeese (1996, s. 93), Oxford ve St. Petersburg'daki Farsça iki yazmanın dışında 14 metinden haber vermektedir. Demir'e (2017, s. 12) göre Taşkent'te dört, Oxford-Bodleian Kütüphanesinde üç, Paris, Londra, Rusya ve Berlin'de birer Buğra Han yazması bulunmaktadır.

Robert Barkley Shaw, 1878'de *A Sketch of Turki Language As Spoken in Eastren Turkistan* ve 1880'de *A Sketch of Turki Language As Spoken in Eastren Turkistan Turki-English Vocabulary* adlı eserlerinde menkabenin Arap harfli matbu metni ve onun İngilizce tercümesi ile söz varlığını yayımlamıştır. Li (2005), 17. yüzyıldaki başka bir metinden istinsah edildiğini belirttiği Shaw nüshası üzerine çalışmış ve Satuk Buğra Han anlatılarının bilhassa sözlü gelenekte, Uygurlar arasında yaşatıldığını belirtmiştir. Berbercan (2011), dilini "Klasik Dönem Sonrası Çağatayca (Post-Classical Chagatay)" şeklinde ifade ettiği metnin çeviri yazı metnini ve Türkçe çevirisini yayımlamıştır.

Satuk Buğra Han yazmaları üzerine yapılan ikinci yayın F. Grenard'a aittir. Grenard (1900), menkabe nüshalarını değerlendirdiği yayınında Türklerin İslam ile etkileşim süreci üzerinde de durmuştur. Turan (1939, I-II-III-IV, 1940), Grenard'ın çalışmasını *Ülkü Mecmuası*'nda tercüme etmiştir. Grenard, Satuk Buğra Han metninin 17. yüzyılın ikinci yarısında istinsah edildiğini, 135 sayfalık metnin Ebû-Nasr Sâ mânî, Satuk Buğra Han ve onun haleflerini ihtiva ettiğini belirtmiştir (Turan, 1939, I, s. 145).

Satuk Buğra Han anlatılarını içerir bir diğer yazma Kaşgarlı Niyazi'ye aittir ve Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinashlık Enstitüsü Kütüphanesi 1818 numarada kayıtlıdır. H 1321 (M 1903-1904) tarihinde tamamlanmış olan eser, manzum-mensur karışık yazılmıştır. Satuk Buğra Han'ın İslam'a intisabı ve mücadelelerinin anlatıldığı yazmayı Erim (2011), yüksek lisans tezi olarak çalışmıştır.

British Library'deki Or. 8161 numaralı yazmanın *Hazret-i Sultan Satuk Buğra Han* bölümü Dağıstanlıoğlu (2012) tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmada yazma tavsifi ve diğer nüshaların durumunun yanı sıra üzerinde çalışılan menkabenin kısmi dil bilgisi özellikleri de ortaya koyulmuştur. Dağıstanlıoğlu'nun (2012) çalışması yalnızca *Hazret-i Sultan Satuk Buğra Han* menkabesiyle sınırlıdır ve bu çalışmada Or. 8161'deki Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesine değinilmemiştir.

Molla Hacı'nın telif ettiği Çağdaş Uygurcayla yazılmış *Buğra Hanlar Tezkiresi*'nin metin yayımı İsa Özkan (2013) tarafından yapılmıştır. Bu metinde, diğer Buğra Han menkabelerinden farklı olarak kılıcının düşmanlar arasında

uzayıp onları helak etmesi, atının ağzından ateşler çıkması vb. olağanüstülükler bulunmamaktadır.

İhtiva ettiği menkabeler bakımından Satuk Buğra Han menkabesini içermemesiyle diğer yazmalardan ayrılan *Literary Texts From Kashghar- The Original Texts in Facsimile Edited with a Preface*'de (Jarring, 1982), 15-68. sayfalar arasında *Kıyasü'l-Enbiya*, 69-84. sayfalar arasında *Râhatu'l-Kulûb*, 85-100. sayfalar arasında *Ebû Nasr Sâmânî Tezkiresi*, 101-118. sayfalar arasında da Garib Sanem Şah anlatıları mevcuttur. Zal ve Eker (2014), bu kataloğdaki Ebû Nasr Sâmânî menkabesinin metin yayımını gerçekleştirmiştir.

Demir'in (2017) *Satuk Buğra Han Destanı* başlıklı çalışması, Buğra Han menkabesinin farklı kütüphanelerdeki nüshalarının toplanmasının ardından Satuk Buğra Han'ın dünyaya gelmeden önceki hâli, dünyaya gelişi, Müslüman oluşu, olağanüstülükleri, vefatı ve soyundan gelenlerin mücadelelerini anlatan oluş sırası gözetilerek birleştirilmiş bir anlatı hüviyetindedir. Bu eserin sonunda menkabe de yer alan kişilerin dizini, künyeleri ve varsa onlarla ilgili çalışmalara da yer verilmiştir.

Bu makalede çalışılan metin, British Library'de Or. 8161 numarayla mahfuz yazmada yer almaktadır. 430 varaklık yazmada 75a-83a arasında *Ebu'n-Nasr Sâmânî*, 83a-102b arasında ise *Satuk Buğra Han* menkabesi kaleme alınmıştır. Yazma geneli itibarıyla manzum-mensur karışık bir eser olmakla birlikte Ebu'n-Nasr Sâmânî menkabesinde manzumeye yer verilmemiştir. Yazmanın adı, metinde şu şekilde geçmektedir: [8b]-13 *bu kitâbnı tezkire-i (14) buğra han ataldı*. Eserin özgün hâlinin *Farsî til birlen* yazıldığı ve *Türkî kitâbığaça ki müretteb boldı* bilgisi Or. 8161'de yer almaktadır. Kapağında M 1785 - M 1856 arasına işaret eden üç ayrı tarih olmakla birlikte istinsah tarihi eserin sonunda H 1219 (1804) olarak verilmiştir. Yazmanın müellifi ve müstensihi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Or. 8161'in ilk sayfasında düzenli olmayan ifadelerden birinde *inal aksuluk tahrîri âhir boldı* cümlesi yer almaktadır. DeWeese (1996, s. 94-95), Baldick (1993) ve Hofman'ın (1969) verilerini değerlendirerek eserlerin yazarları hakkında mutlak bir bilgiye erişilemeyeceğini belirtmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan çeviri yazılı metinde, Or. 8161'in eldeki kopyasında nispeten silik olan kısımlar, farklı bir mürekkeple yazıldığı kabul edilerek kırmızı ile belirtilmiş, özgün metinde üstü yine aynı siliklikteki bir mürekkeple çizilen kelimelerin çeviri yazıda altı kırmızıyla çizilmiştir.

3. Metin

[75a]-(1) **Altınçı bâb, mazhar-ı rahmânî ve kârî-yi kelâm-ı** (2) **rabbânî**, mü'eyyed ve yârî dehende-i salţanat [u] sulţânî, mürevvic-i şerî'at-i Peyğamber-i âhirü'z-zamân, (3) muhiyyü'l-İslâm ve muqavva-i dîn, şeyhü's-şüyûh ve

kuṭbū'l-meşāyih ve muḳaddem-i evliyā ḫazret-i (4) Ḥvāce Ebu'n-Nasr Sāmānī'ninḡ aḫvāl [i] evzāc-ı kerāmāt ve maḳāmātlarınınḡ beyānında.

(5) Ḥvāce Ebu'n-Nasr Sāmānī rahmetu'llāhi ʿaleyhi ve berekātuhu andaḡ merdī ʿrdiler ki kemāl-i faẓl u (6) edebde, faşāhat ve belāḡat bābıda bī-be-del ve ʿilm-i zāhirde bī-naẓīr ʿrdiler ve ʿilm-i bātında (7) hem ol-vaḳtda hem teḡleri yok ʿrdi. Şerʿni andaḡ bes tutar ʿrdiler kim ol (8) büzürgvārdın tā āḫir nefesleriḡaça yā sözleride yā fiʿlleride ḫilāf-ı şerʿ vāḳiʿ bolḡan (9) ʿmes ʿedi. Ammā avvalḳı¹² ḫāletleride sevdāgerçilik¹³ kıılır ʿrdiler, anı hem Resūl (10) şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellemniḡ sünnetleri dēp anı ki sevdāgerlik ṫarīḳası bilen (11) nefsninḡ, peydā yörgeñler andaḡ ʿmes ʿrdiler. Belki ol Büzürgvār'nınḡ ḡarāzları (12) ol ʿrdi ki bu ṫarīḳa birlen Ḥudāy taʿālānıḡ bendelerige feyẓ yētkürdiler ve zekevāt-(13)-nıḡ şevābıdın maḫrūm ḳalmaḡaylar.

Bir küñi ol Büzürgvār'nınḡ aşḫāblarıdın birleri suʿāl¹⁴ (14) kııldılar ki “Ey Ḥvāce! Munça dūnya bilen sevdāgerçilik neçe lāzımdur?” Ḥvāce cevāb (15) bērdiler ki “Ey birāderim! Obdan aytadur-siz ammā ança bardur ki faḳīr, belāḡatke yētip [75b]-(1) mükellef bolup tā bu maḡalḡaça Ḥazret-i Resūl şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellemniḡ yā ḳavli yā fiʿli yā sünnet-(2)-leridin ḳaşden ḫiç sünnetni terk kıılḡanım yokdur. Bu sünnet hem terk bolmasun-dēp bu (3) işni iḫtiyār kııldım. Yana bu hem bardur ki sevdāçilikde Müsülmānlarḡa (4) menfaʿat yētedür hem seferde hem ḫazarda hem daḡı zekevātınḡ şevābıdın behre-(5)-mend bolḡay-mēn. Anḡladınḡız mu ʿekin?”

Ḥazret-i Nebi şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellemniḡ zamāne-(6)-leride aşḫābdın bir ançaları faḳīr ʿdiler ança Ḥazret'niḡ ḳaşıḡa kēlip ʿarz (7) kııldılar “Yā Resūla'llāh! Özge aşḫāb dūnyādār, bizler faḳīr. Olar zekevāt şevābı-(8)-dın behre yētedürler, bizler maḫrūm ḳaladur-miz. Bizler mü anıḡdın şevāb tafıp (9) olar birlen berāber bolsaq.” dēp. Ḥazret-i Resūl şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem (10) aydılar: “Ey faḳīr! Sizlerge müjde oldur ki her farz-ı namāzdın kēyin otuz üç merātibe (11) elḡamdulillāh, otuz üç mertebe subḫānallāh, otuz üç mertebe Allāhu ekber ve bir merātibe (12) lā ilāhe illa'llāhu vaḫdehu lā şerī-

¹² Bu kelime hem Daḡıstanlıoḡlu'nda (2012) hem de bu çalışmada üzerine gelen ekin ünsüzü göz önünde bulundurularak *avval* şeklinde yazılmıştır. Bu yazım tercihi, kelimenin benzer nitelikteki eklerle düzenli kullanımının göz önünde bulundurulmasıyla ilgilidir. Ek uyumsuzluḡu tespit edilen Türkçe ve alıntı kelimelerde benzer yazım uygulanmamıştır.

¹³ Aslı Farsça sūdā, sūdā-ger olan bu kelime, Özbekçede *sevdāger*, *sevdāgerlik*, *sevdāgerçilik*; Çaḡdaş Uygurcada *soda /so:da/*, *soda kıılmaq*, *soda ticaret*, *sodiger*, *sodigerçi*, *sodigerçilik*, *sodigerzade* vb. şekillerdedir (Steingass, 1930, s. 707; *Özbek Tiliniḡ İzahlıḡ Lugati*, -1981I, s. 7-8; Devellioḡlu, 1986, s. 1151; *Uygur tiliniḡ izahlıḡ lugiti*, 1992, s. 532-535; *A concise Uighur - English dictionary*, 1997, s. 361). İncelenen metindeki سوداگرچيليك , سوداگرچيليك و سوداگرچيليك biçimleri, kelimeye Çaḡdaş Uygurcadaki orta hece daralmalarının olmadığını göstermiş ve bu kelimeler Özbekçedeki gibi okunmuştur.

¹⁴ Metinde سوال şeklindedir.

ke leh lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü yuhyî ve yümîr ve hüve hayyun (13) lâ yemüt bi-yedihi'l-hayr ve hüve 'alâ külli şey'in kadîr, döp bu tesbîhni vird kı-
lınglar (14) tâ olarğa berâber bolğay-siz.” dödiler. Bu cemâ'at bî-hadd u gâyet
hoşnüd bolup (15) bu virdğa meşğül boldılar. Nêçe vaqtdın këyin Peyğamber
'aleyhi's-selâmnıng bu [76a]-(1) emrileri ağniyâlar eşitip olar hem bu virdğa
meşğül boldılar. Nêçe vaqtdın (2) këyin Peyğamber 'aleyhi's-selâmnıng kaş-
larığa kelişip 'arz kıldılar “Yâ Resûla'llâh! Ağniyâlar (3) hem anğlap bu virdğa
meşğül bolupdurlar.” döp. Hazret-i Resûl şalla'llâhu 'aleyhi (4) ve sellem ay-
dılar ki zâlike fazlu'llâhi yur'tihi men yeşâ¹⁵ “Bu Hudây ta'âlânıng fazlıdur (5)
bêredür Allâh ta'âlâ anı h'âhlağan kişige.”

Bu işler delâlet kıladur zekevât-(6)-nıng sevâbınıng tolalığığa ammâ
ma'lûm bolğay-ki Hazret-i H'âce kaddesa'llâhu rûhahu seferde (7) yörgen-
de hayr [u] saħâvetni bî-nihâyet kıdur ediler ve şehirde tursalar Hazret-i Hak
subhânehu (8) ve ta'âlânıng bendeçilikige ançınan sa'ıy u güşiş kıdur ediler
eger olarnıng (9) riyâzet hadd u cehdlerini beyân kılnsa seng-i hâre pâre pâre
bolur. Ammâ ol (10) Büzürgvâr'nıng riyâzetleridin biri oldur ki her keçe bir
mertebe hatm-i Qur'an kıdur (11) ediler ve dendânlarınıng nûrınıng rüşenliki
birlen Qur'an'dın iki sūfâret (12) yêtür[ür] ediler ve beş merâtibe gusl kılip
otuz iki rek'at namâznı Sûre-i Yâsin (13) bilen okur ediler, bu şarıkada her
rek'atige Sûre-i Yâsin'ni hatm kıdur ediler.

Bir kün (14) olturup hâtırlarige keldi-ki sefer ihtiyâr kılgaylar, seferniğ
çapduğını kılip (15) kararî bêrdiler. Êrtesi sefer kılgaylar keçe boldı her keçe
kıla-durğan işlerige [76b]-(1) meşğül boldılar ve ol vazîfelerini edâ kılgan
vaqtda közleri uykuğa (2) bardı. Körseler¹⁶ Hazret-i Peyğamber şalla'llâhu
'aleyhi ve sellem keldiler, aydılar ki (3) “Ey Ebu'n-Naşr! Seferdin tohtağıl
ki sefer vaqti emes ve her nerse'î ki mênıng sünnetim edi (4) nêçe keltür-
düngemdi nêçend müddet tavağkuf kılgıl. Seferniğ vaqti bolğanda ruşşat
(5) bêtür-mên, sefer kıdur-sên.” dödiler. Derhâl Hazret-i H'âce bîdâr boldılar.
Aydılar ki (6) “Yâ Resûla'llâh! Seferni terk kıldım.” döp tavağkuf kıldılar.

Alta yıl ötkendin këyin (7) yana ân Hazret şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem
H'âce'niğ tüşide zâhir boldılar ve aydılar ki (8) “Ey Ebu'n-Naşr! Emdi mâ-
ni'e-i sefer yoktur, Türkistân şarefiğe sefer kılgıl. Anda Hudây (9) ta'âlânıng
'azîz bendeleridin bardur ve mênıng 'azîz ümmetlerimdin bir 'azîzi (10) bar-
dur. Anıng rûhını mi'râc keçesi 'arşınığ tahtıda kandilde körüp edim (11) ve
birâderim Cebrâ'il'din eşitip êrdim-ki Türkistân halkınığ İslâm'ğa kelmeki,
ol (12) diyârniğ dervâzeleriniğ fetğ bolmağı ol kişiniğ Hağ-perest girih-

¹⁵ Cuma Suresi 4. ayetin bir bölümüdür. Ayetin bütününün anlamı “*İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir.* Allah büyük lütf sahibidir.” şeklindedir. <http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/cuma-suresi-62/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>.

¹⁶ Metinde bu kelimedden önce üzeri çizilmiş hâlde كوزلری kelimesi bulunmaktadır.

(13)-güşâ kollarıġa mevķūfdur. Anġa ĩmān örgetmek ve Ķur'ān ta'lim bėrmek sėniġ (14) barıřınıġa mevķūfdur. Ćerā ki mi'rāc keĉesi anıġ rūhını bu řıfat birlen körgende (15) sėniġ¹⁷ anġa hem-rāh ědi řubu tārıķa bilen anġa telķin-i ĩmān ve ta'lim-i Ķur'ān kıılır [77a]-(1) ědi. Mihter Cebrā'ıl'din ol hem maġa ma'elūm bolup ědi ki anıġ ĩmān ve Ķur'ān'nıġ (2) devletige mūřerref bolmaķı seniġ telķin ve ta'lim kıılmaķınıġa mevķūfdur." Vaķtā bu hoř-ħaber Ĥāzret-i (3) Peyġamber řalla'llāhu aleyhi ve sellemdin ol Büzürgvār'ġa ma'elūm boldı, bilā-nihāye hoř-vaķt (4) bolup zevķ [ü] řevķ ol büzürgvārġa ġālib boldı, Ĥāzret-i Ĥāķ subħānehu ve ta'ālāġa (5) tola řükrler aydı ve Ĥāzret-i Ĥvāce-i Kevneyn ve Resulü's-Saķaleyn Peyġamber řalla'llāhu aleyhi ve sellem-(6)-ġa aadeddin bīrūn řalavāt iberdi yana alta yıl tavaķķuf kııldı. Bu alta yıl dār-ı (7) riyāzet ve mūcāhede birlen öziniġ rūh-ı mutāħħarını ol Büzürgvār'nıġ rūh-ı muķaddese-(8)-sige āřınā kııldı. Bu tārıķa birle her künī ol iki rūhınıġ arasında aalem-i ma'nāda mulāķāt (9) vāķīc boldı. Ünsiyyet alıp birbirlerini biliřteler ve līkin ol zāt-ı bā-berekātnıġ vücūd-ı (10) řerifleri vücūdġa keliřge intizār ěrdiler ve aytur ěrdiler "Yā Rab! Bolġay mu kim pāķlık (11) aaleminiġ řahbāzı, aalem-i ervāhınıġ bülend mertebesidin aalem-i nāsūtınıġ sett (12) maķāmıġa tūřkey-mü? Bu aalemdeki deryā ve cezirelerdeki mevcūdātını cūřġa keltürgey; (13) dārlarınıġ, vilāyetleriniġ deryāsıdın deryā-yı ma'neviniġ ġavvasları dürr-i (14) Ĥāķikīġa almaġlıkġa sa'y körgüzgeyler ve bizler hem olarınıġ devlet-i sa'adetiniġ (15) hümā-yı felek-fersāyınıġ bülend-mertebe-i sāyesinde öz Ĥavřala ve himmetimiziniġ barĉa [77b]-(1) fervāz kıġay-miz, řāyed ol řahbāzlardın birini kolġa keltürgey-miz ve ma'nā deryā-(2)-sıdın bir gevhəri-naķdīne tapķay-miz." dėp bu endiřede ěrdiler.

Uyķu ġalebe kııldı körse-(3)-ler yana ān Ĥāzret Ĥāzır¹⁸ boldılar, aydılar ki "Ey Ebu'n-Nasr! Kopġıl ki sefer vaķti boldı, (4) Türkistān şarefige barġıl. Ol zāt-ı bā-berekātnı tapmaġlıkġa cüst [ü] cü kıġıl, (5) aalem-i řahādetge keldi." dėp. Ĥāzret-i Ĥvāce derħāl koptılar yolınıġ isti'dādını rāst (6) kıldılar, öz oġlanları Ĥvāce Ebu'l-Fettāh kaddesa'llāhu ta'ālā sırrahunı hem-rāh kıldılar (7) ve Türkistān'ġa sefer kıldılar.

Āheste āheste, řehr-be-řehr, soray soray keldiler. (8) Bir yıl Fergāna řehriġe yėtteler ve sordılar kim "Bu diyārda bu nev' zāt-ı bā-berekātlar bar (9) mikin?" dėp. Anda Ĥaber bėrdiler ki "Bu siz soray-durġan kiři Kāřġar vilāyetide bardur (10) velīķin yaşları kiĉiġdür, sizniġ mařlaħatiniġizge yaramas." Ĥāzret-i Ĥvāce aydılar ki (11) "Anıġ kiĉiġliki bizniġ maķřudumuzġa zarar kıılmaydur ve olarınıġ vücūd-ı şerif-(12)-leri der-kārdur." Vaķtā ki Ĥvāce bu

¹⁷ Metinde tamlayan durumu eki, eksiltmeler sonucu ardı sıra iyelik iĉeren bir isim olmaksızın sıklıkla kullanılmaktadır. Burada eksilteli kısım, aynı zamanda bir art gönderim olup "sėniġ [rūhınıġ]" şeklinde tamamlanabilir.

¹⁸ Metinde حاضیر şeklinindedir.

haberni eşittiler, ıztırāb birlen boldılar, bular bilen (13) üç yüz kişi kārvān halkıdın Kāşgār vilāyetige İslām āşkārā kılmak için revān boldılar. (14) Nē-çend müddetdin kēyin bir yerige yēttiler ki yēte-durgān yēr ol ērdi ve andağ nērseni kōrdi-ki (15) kōre-durgān yēr ol ēdi ve aydılar ki ol nērseni aytgūluk ol ēdi ve eşittiler [78a]-(1) ol nērseni eşitgūluk ol ēdi olarnı hem kıldılar ol nērsē¹⁹ ki kılgūluk ērdi. (2) Hāşıl-ı kelām ol-ki ol Büzürgvār'nıñ yētmış yıl tartgān meşakqat-(3)-leriniñ mīvesi ve riyāzetleriniñ fāyidesi bu ērdi ki Hāzret-i Hak subhānehu (4) ve ta'ālānıñ bendeleriniñ İslām'ıga sebep boldı.

Hāzret-i Hak celle ve °alānıñ (5) aldıda hīç tā'at ve °ibādet ve velāyet bir kişige imān örgetip Müsülmān (6) kılgāndın ziyādereke şevāb bolmas ēdi. Ol cihet, Hāzret-i H'āce kaddesa'llāhu (7) sırrahu'l-°aziz çendān yıl bu devlet-i ebedi ve sa'ādet-i sermediniñ ārzūsıda (8) ērdiler. Āhīrū'l-emr murādlarıga, bu devletge yētkendin kēyin yana on bir yıl Hak subhānehu (9) ve ta'ālānıñ bendeçilikige meşgūl boldılar, ol zāt-ı bā-berekātı terbiyyet kılmak-(10)-nıñ kaşdıda boldılar. Az vaktde kemālga yētkürdiler. Hak subhānehu ve ta'ālānıñ (11) bendeçilikige andağ meşgūl boldılar ki hemme şeb [ü] rüz şāyim ve gāzāt bābıda (12) boldılar ki yētte miñg kişi ol Büzürgvār'nıñ kollarıda Müsülmān boldı (13) ve yētmış kişi ol Büzürgvār'nıñ terbiyyeleridin mertebeye yētti ve ellig (14) kişi °ilm-i zāhiride °alim boldı. Ammā ma'ūm bolgay-ki ol Büzürgvār'nıñ °omrleri (15) seksen sekizge yētip ēdi, bu müddetde °adedsiz cedd ü cehd körgüzüp [78b]-(1) bī-hadd riyāzetler tarttılar ve maşsūdlarıga yētip mürīd perverīş kıldılar. (2) Ol Büzürgvār şāhibü't-°arīki'l-imām °alet'tahkīk el-şeyhü'ş-şefīk ve kätılı'l-zindīk¹⁹ (3) ve fi'l-gār, refīkū'l-Resūl²⁰ Hāzret-i Emīrū'l-Mü'mīn Ebū Bekr Sıddīk razıya'llāhu anhunıñ (4) rūh-ı muṭahhara ve münevverleridin terbiyyet tapıp ēdiler, Hāzret-i Ya'kūb (5) °aleyhi's-selām-nıñ zuhūrlarıda ēdi. Bu vechdin bu Büzürgvār'nıñ zāt-i şerīf-(6)-leride üç sıfat bar ēdi: Avval büryān, ikinci çēşm-i giryān, üçüncü āh-ı sūzān.

(7) Ey dervīş! Agāh bolgıl ki senıñ āsmān-şıfat diling hiçāblarıñg perde-(8)-leri tahtıda pūşide bolup kalıpdur. Esrār-ı haķīkīni eşite-durgān sem'ıñgā, (9) sūnbe-i gāflet tıklıp eşitmes bolupdur. Ceħd kılgıl tā dilingni perde-i hiçābdın (10) çıkarıgay-sen ve sūnbe-i gāfletni kulağıñgıdın alıgay-sen tā dilingā gāyb işler-(11)-din āşkārā bolıgay ve sem'ıñg Perverdgar'nıñ ilhām-larını anılagay. Ammā (12) bu tarīkada bolmağlık mevķūfdur bu işga ki yüz altmış mehlekeli deryā ki (13) ol deryāda yüz miñg kişi helāket yētken °aşk-nıñg zorkaçasıda (14) olturup kāmīl bolgān kēmece birlen ol deryādın selāmet ötkey-sen (15) ve yana bu rāh [u] tarīkatde yüz tōrt dih-bānı bar anıñg bülendliki āsmān birlen berāber ki [79a]-(1) tola kişiler ol dih-bāndın ötmeglikiñg kaşdıda °omri āhiriğa yētipdür, yolga (2) kirgen halk ol müşkil işlerdin ötkey,

¹⁹ Metin ضنديق şeklindedir.

²⁰ Metindeki الرسول رفيق şekli Türkçe söz dizimi yapıyla açıklanabilir.

andın bu kârga lâyıķ bolğay-ki yol (3) tanup yol başlağuçılar bolup ve menzillerni kaç kılıp ve maķamlarnı tayy kılğay. (4) Ümîd bar ki maķşûdığa yêtip maţlûbığa vâsıl bolğay. Şol vaktde beşeriyet-(5)-niñ hicâbıdın kutulup bu işğa mâni^c bola-durğan havâdisât ve halelni kaç kılğay. (6) Bu yolda dervişke mâni^{c21} bola-durğan iş bu âlemniñ ta'allukıdur, munıñdın (7) bölek derviş hiç mâni^c yokdur. Anıñ üçün Hazret-i Şeyh kaddesa'llāhu sırrahu'l-(8)-a-zîz riyâzet ve meşakķatni tola tartğan sebebdin sa'âdet-mendlerniñ mertebe-(9)-sige müşerref bolupdurlar. Dervişniñ naşibi şubu ki derviş ol kârni kılğay (10) ki Hazret-i Büzürgvâr gâzîlik şıfatige muttaşif bolupdurlar, meşâyih-i Uveysiyye'niñ (11) uluğları gâzîlik şıfatı birlen ötüpdürler. Şubu şıfat birlen bolsa ekâbir-(12)-lerniñ bu tâ'ifeninğ uluğlarıdın bolurlar, bilmek kerek kim bu Büzürgvâr'ğa meşâyih-(13)-lerniñ tabakâsıda lafz-ı ekberni itlâķ kılmağlık bu ma'nâ birlen ki bu tabakadaki (14) evliyâninğ hiç kaçısığa bu Büzürgvâr'dın ilgeri şıfat-ı gâzât²² müyesser bolğanı yok (15) êdi. Ol vechdin bu büzürgvârni gâzât-ı ekber bilen yâd kılıpdur. Ammâ ma'lûm bolğay-ki [79b]-(1) Hazret-i Büzürgvâr'nıñ kècesi 'ibâdetke meşğul boluşlarınıñ zikri, kündüz (2) kıla-durğan vazîfeleri namâz-ı bâmdâddın yanıp tâ namâz-ı şâmğaçâ ders-i âdâbğa (3) meşğüllük kılar êrdiler. İftârda üç mişkâldin tola ta'am yemes êdiler. (4) İçişleri tève suti êrdi. Anı hem iki yarım mişkâldin tola tenâvül kılmas (5) êrdiler. Hazret-i Büzürgvâr'nıñ riyâzetleridin biri ol-kim belâgat mertebesige (6) yêtkendin beri bir mertebe nefslerige hergiz savuk su bêmep êdiler. Ol Büzürgvâr-(7)-nıñ öyleride yêgülük, içgülük hemmesi müheyyâ êrdi lîkin Peyğamber şalla'llāhu 'aleyhi (8) ve sellemniñ kollarığa 'amel kılıp yemes êdiler. Hadîş uşbu ki el-kanâ'atü 'inde'l-(9)-kesreti efzâlü't-tâ'ât. Bu hadîşniñ maзмünü uşbudur ki "Kişiniñ öyide (10) yêgülük ve içgülük her kaçça bolsa hem kaçnâ'at kılsa tâ'atniñ efzâlıdur".

(11) Naķlîdür ki Hazret-i Büzürgvâr ol küni ki Hazret-i Resûl şalla'llāhu 'aleyhi (12) ve sellemniñ ruşatları bilen Medîne-i Münevvere'din gâzât niyyet kılıp (13) Türkistân tarefige sefer ihtiyâr kılıp çıktılar, tabaka-i meşâyih-i Uveysiyye'niñ (14) cemi'ileri âlem-i ma'nâda bularğa hem-râh boldılar. Ammâ bu âlem-i zâhirde Uveysi meşâyih-(15)-lerdin yêtmîş kişi olar birle sefer ihtiyâr kıldılar, ol Büzürgvâr-[80a]-(1)-nıñ bâtnlarıda kemâlât hâsıl kıldılar. Ammâ zâhirde ol Büzürgvâr'ğa irâdet kılğan-(2)-ları yok êrdi. Ol yêtmîş kişidin birleri Hazret-i Şeyh Necmü'd-dîn êrdiler. Hazret-i (3) sultânü's-selâtin ve burhâni'l-muslimin Hazret-i Sultân Satuk Buğra Han (4) 'aleyhi'r-rahmetihi ve'l-rızvâninğ Şeyh Necmü'd-dîn'ğa nisbet ve irâdetleri Hâce Ebu'n-Nasr (5) Sāmānî'din tolarak êdi, egerçi 'ilm örgenişde ve zikr²³

²¹ Metinde يوقدور kelimesinin üzeri çizilmiştir.

²² Metinde عزات şeklidir.

²³ Metinde زكر şeklidir.

telkînde pîrleri ve üstād-(6)-ları²⁴ bolsa. Hem Hazret-i Ebu'n-Nasr Sāmānî bu °ālemnîᅅ kārını, maşlahatını Şeyh Necmü'd-dîn'ğa (7) tafşurup ediler. Ol vech-din gāhā ticāret üçün sefer barur ediler. Ol (8) sebebdin Şeyh Necmü'd-dîn °attārî²⁵ êrdiler. Hāşıl-ı kelām oldur ki bu meşāyih (9) rızvānu'llāhi °aleyhim ecma°innîᅅ ittifākları bilen ta°yîn kılğan menzilleriᅅa (10) yētip murād [u] maqşūdlarını hāşıl kıldılar. Naşib-i derviş oldur ki riyāzet ve (11) meşāᅅat tartıp āhirü'l-emr maqşūdıᅅa yētkēy ve eger bu kārᅅa himmeti bolmasa bu vādî-yi (12) ber-ᅅatarge ᅅadem ᅅoyup °ōmrni zāyi° kılmaᅅay.

Ammā ma°lūm bolᅅay-ki Hazret-i H°āce Ebu'n-Nasr rahmetu'llāhi (13) °aleyhi²⁶ bir küni öz aşᅅabları bilen olturup ediler. Peyᅅamber salla'llāhu °aleyhi ve sellemdin (14) beşāret boldı-ki “Ey Ebu'n-Nasr! Vāᅅıf bolᅅıl! Fırşatnı ᅅā-nīmet tutᅅıl! ‘Dünyānıᅅ (15) devleti ve āᅅiretiniᅅ sa°ādeti Hak subᅅānehu ve ta°ālā bi-niyāz dergāhıda maᅅᅅa müyesser boldı.’ **[80b]**-(1) dēp özüᅅᅅe pendāşt kılᅅıl, hūşuᅅᅅ bolᅅıl ki bu mertebe yoᅅᅅarı bir mertebe°i (2) bar ki ol mertebeni mertebe-i ᅅuᅅbiyyet atapdurlar. ᅅāberdār bolᅅıl ki bu ᅅuᅅblik-nıᅅ libāsını (3) saᅅᅅa ᅅavāle kılıpdurlar.” Vaktā Hazret-i H°āce bu ᅅāberni eşitip yᅅᅅap aydı-ki “Ey (4) Bār-ᅅudāyā! Bu ᅅünāᅅkār bendeniᅅ bu libās-ı şerif ve kisvet-i laᅅīfnı bu ālūde tenᅅe (5) kēyemᅅlikniᅅ nēme münāsebeti bar ki bu bendeᅅe ᅅavāle kılınıpdur?” dēdi ve yana āvāzî kēldi-ki (6) “Ey Ebu'n-Nasr! Hak subᅅānehu ve ta°ālānıᅅ luᅅf-ı °amimi birle uluᅅᅅrak ki her-ᅅend bu bendeniᅅ (7) teni ālūde bolsa mu raᅅmetim suyıdın eger bir ᅅatᅅe yētse andaᅅ pākīze boladur ki ᅅuᅅbü'l-(8)-ᅅıttābnıᅅ libāsıᅅa ol bendeniᅅ teni lāyık ve sezā-vār bolᅅusıdur. Nēme (9) cāyî bardur ki ol teni ki nēᅅend yıl Hak subᅅānehu ve ta°ālānıᅅ dergāhıda ᅅā°at [ü] °ibā-(10)-detke meşᅅᅅl bolᅅay, renc ve meşāᅅat-i riyāzet ve mücāhede yūkini pūşt taᅅtıᅅa ᅅoyᅅay (11) ve miᅅnet büstānıda bī-ārāmlık körgüzᅅey ve ᅅuᅅbiyyet libāsıᅅa anıᅅ teni lāyık (12) bolmaᅅay.” Vaktā H°āce Ebu'n-Nasr Sāmānî bu āvāznı eşitip ᅅoş-ᅅāl ve ᅅurrem bolup (13) şādmānlıᅅdın ᅅoptılar, ᅅāᅅretlerini tāze kılmaᅅ üçün yeᅅᅅi başdın ᅅāᅅaret (14) tāze kılıp ve ᅅuslnı nēᅅe kēltürüp tōrt rek°at namāznı edā ēylediler. ᅅıble ᅅarefige (15) baᅅıp olturdılar cemī° Uveysiyye, meşāyihdin ᅅāzır boldılar. ᅅuᅅblik libāsını **[81a]**-(1) kēltürüp Hazret-i H°āce°ni teklīf kıldılar ve Hazret-i H°āce edeb-i tamām birlen libāsını (2) kēydiler ve meşāyih rahmeᅅüm'llāhu H°ācenıᅅ ᅅaᅅᅅıda fātiᅅa oᅅıdılar ve H°āce ᅅalvet-ᅅāne-(3)-leridin taşᅅarı ᅅıᅅtılar. Hazret-i Necmü'd-dîn ᅅāzır ediler ki orıdnın ᅅopup aydılar: (4) “Ey büzürgvār! ᅅuᅅblik libāsı mübārek bolsun.” dēdiler. Hazret-i H°āce aydılar ki “Ey (5) Necmü'd-dîn! ᅅaydın bildiᅅᅅiz ki bu muᅅşab faᅅırᅅa müselleᅅ bolᅅanıᅅ?” Şeyh aydılar “Ey büzürgvār! (6) Ol

²⁴ Metinde استاز şeklindedir.

²⁵ Metinde عطاریدر şeklindedir.

²⁶ Metinde bağlam dışı v yazılmış.

kişi ki kuṭblık libāsını mülāzımlarğa keydürür edi, ol kişi Necmü'd-dīn (7) edi. Neçük bilmesün ol kişi ki kārıñg haqıkatidin ḥaberi bardur.” dödiler. (8)

Bilgil ki Hazret-i Büzürgvār bu munşabda yette yarım yıl kuṭb boldılar. Bu müddetde bir kün (9) ḥalk birlen ülfetleri yok edi. “Ālem-i zāhirde küşe-nişin erdiler ammā ilgerisinde (10) zāt-ı meşhūrları bar edi ve ḥalknıñg nazarları Hazret-i Büzürgvār’nıñ bātın-(11)-larığa muntazır müteveccih ediler. Hazret-i Şeyḥ bir küni oturup ediler. Eşiknıñ (12) taşydın bir kimerse āvāz kıldı-ki:

— Ruḥşat bar mu, kirsem, döp.

Ḥvāce [a]nıñg āvāzıdın (13) tanudılar ve aydılar ki

— Kiriñg.

Ol kişi kirip ayttı ki:

— Esselāmu ′aleyküm yā Ebu'n-Nasr! Mēn (14) kabzü'l-ervāḥdur-mēn. Hudāy ta'ālānıñg fermānı bilen sizdin emānetni alğalı kēldim. (15) Eger ruḥşat bērsenğiz emānetni alıp emānet egesige tafşursam, dödiler.

[81b]-(1) Büzürgvār aydı ki:

— Neme ḥükümet ve ta'addīdür ki bizge kıla-siz? Mēn bildim ki siz kabz-(2)-ü'l-ervāḥdur-siz. Hudāy ta'ālānıñg fermānı bilen kēlip-siz. Ammā Hudāy’nıñg dostları-(3)-nıñg kaşığa mundağ güstāhlık birlen kēlmegliki bī-edeblikdür. Anıñg üçün-ki olar (4) cemāl talep kılğuçıdurlar bu kesāfet-i tendin pervāhı yoktur ve anıñg (5) ḥarābıdur ki rūḥ, ′ālem-i rūḥāniyyetde anıñg birle bolğay.

Munı dödiler. Andın (6) keyin ayttılar ki:

— Kēliñg, obdan kēlip-siz. Kōzüm yolğa muntazır.

“Özünğüzge (7) ma'lūmdur ki ′ālem-i ervāḥdın şunıñg²⁷ üçün kēlip edim.” döp Pādişāh-ı (8) Kadīm’niñ fermānığa baş koydılar, cān bi-hakkın teslīm kıldılar. Munıñg birlen (9) sā'atī ötti, Hazret-i Ḥvāce’niñ muḥarrebleridin birleri Ḥvāce’niñ ḥalvet-(10)-ḥānelerige kirdiler. Kōrdiler ki Ḥvāce başlarığa niḳāb tartıp kıble tarefiğe (11) bakıp uyuklağan-dēk futlarını²⁸ uzun sunup onğ yanları bilen yatıp-(12)-durlar. Yārānlar ta'accüb kılıp aydılar ki “‘Acēb ḥā-līdūr ki Hazret-i Ḥvāce tā bu zamānğaça (13) mundağ futlarını uzatıp yatğan emes edi. Neçük vāḳı'adur ki bu kün (14) mundağ bī-edebāne yatıpdurlar.” döp bir laḫza turdılar. Her-çend mülāḫaza (15) kıldılar, kōrdiler ki ḥareket kılmaydurlar, nefesleri çıkmaydur ve yana [82a]-(1) bardılar, kōrdiler ḥāl bö-

²⁷ Metinde شومنينك şeklinde.

²⁸ Dağıstanlıoğlu'nda (2012) bu sözcük farklı bağlamlarda *fev* okunmuştur. Beklendik durum her iki metinde de *fut* biçimindedir.

lekdür. Feryād [ü] zārī çıkarıp yıgladılar, vā-veylā (2) ve muşibetā, dēdiler. Hzret-i H'āce'niñ oğlanları H'āce Ebu'l-Fettāh'ğa haber bērdiler, Hzret-i (3) Sultān-ı Evliyā'ğa hem.

Hzret-i Sultān cemīc tābi'leri bilen hāzır boldılar. Meşāyih-(4)-lerdin birleri ayttılar kim meşveret birle "Hzret-i Şeyh'ni kim ğusl kıldurur?" (5) Hzret-i Sultān fermān kıldılar kim "Hzret-i H'āce qollarıda. Kim ki buyursalar (6) şol kişi ğusl kıldurur." dēp. Hzret-i Sultān hālvat-hānelerige (7) kirdiler, edeb birlen yükünüp mübārek sīnelerige bakıp berāberide olturup (8) aydılar ki "Ey Büzürgvār! Muşarraḥ, āḥir hemmelerge uşbudur hāl, ammā bir su'ālim bar, cevāb (9) bergeyler." dēp "Mübārek üstām, anları neçend yıl Hzret-i Hak subhānehu ve ta'ālāğa (10) perveriş tapıp ēdi. Anı kim tahāret kıldurur? Sizniñ fermāniñizğa mev-(11)-kūfdur." dēdiler. Şol vaqtda Hzret'niñ mübārek sīneleridin āvāz (12) kēldi-ki "Necmü'd-dīn." dēp "Ol kişi-ki maḥḥa ferzendlik nisbeti bardur, ol kişi." dēdiler. (13) Hzret-i Sultān aydılar "Bu söz işāret maḥḥa ki faḥīr hem Hzret-i H'āce'niñ (14) ferzend nisbet-i şerīfleride dāḥil bolğay-mēn hem uşbu ērdi ki zāhiren Büzürgvār (15) āḥir kārlarında faḥīrni hem özlerige muḥarrem kılğaylar."

Avval ēdi-ki Hzret-i Sultān, Şeyh [82b]-(1) Necmü'd-dīn 'Attār bilen ğusl kıldılar. H'āce Ebu'l-Fettāh su kıyup bērdiler. (2) Hzret-i Sultān su yetküzdiler, 'izāz ve ikrām birlen ğusl kıldurdılar. (3) Büzürgvār'niñ mübārek taht-ı revānlarını teberrüken ve temennā'en köterdiler. On miñ (4) yette yüz kişi 'avāmdın, miñ kişi ḥavāşdın bolup namāzlarını ötep Kāşğar-(5)-niñ dihbā-residin Artuç mevzi'ide, Meşhed menzil-i müteberrekeside defn kıldılar.

(6) Vefāt bolğanlardın kēyin gāzīlerdin birleri tüşide kördi-ki Hzret-i Büzürgvār gāzāt-(7)-niñ libāsı bilen aḥ atğa minipdürler. Çoñg destār başlarında, töfesige (8) peş kıyoyğluḥ. Andağ-ki 'ālem-i zāhirde gāzātğa atlanganda Büzürgvār'niñ 'ādetleri (9) şundağ ērdi. Sordılar kim "Ey Büzürgvār! Menzilleri kayda?" dēp. H'āce (10) aydılar "Menzilim a'lā-yı 'illiyinde." Yana sordılar ki "Hudāy ta'ālā sizge nēme 'aḥā kıldı?" (11) Aydılar ki "Şehīdān-ı Kerbelā'da gāzāt kılğanlarınñ, şehīdlerinñ mertebesini (12) 'aḥā kıldı. Anı kılınıñ ki ötkēn gāzīler kılıpdurlar mēn hem. Olarnıñ (13) ta'biyyet ve muvāfaqatlarında bolğan cehtdin uşbu devlet-i 'azīmğa müşerref (14) bolur-siz ve yana mēniñ yārānlarıma aytıñ ki kārlarınñ bināsını gāzātğa kıy-(15)-sunlar ki Hudāy ta'ālānıñ dergāhıda mundın uluğraḥ iş yokdur. Anıñ [83a]-(1) üçün-ki gāzāt kılğan bir gāzīniñ mertebesiniñ berāberidür."

Vallahu a'lemu (2) bi's-savāb ve ileyhi'l-merci' ve'l-meāb

4. Çeviri

[75a] Altıncı kısım; Allah kelamını okuyan ve onun kutsallığıyla şereflenen, merhamet sahibinin yardımına nail olan, saltanat tahtını bahşeyleyen, son

peygamber Hz. Muhammed'in işaret ettiği yolda yürüyen ve ilahi kaideleri yayan, İslam ile hazır hâle gelmiş, onunla donanmış şeyhlerin şeyhi ve önderi, evliyalar serveri Hz. Hoca Ebu'n-Nasr Sâmânî hakkındadır.

Hoca Ebu'n-Nasr Sâmânî -Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun- öyle bir kişiydiler ki erdemde ve yol yordam bilmede, uzdillilik hususunda benzersizlerdi. O, dünya ilminde eşsizdi ve uhrevi bilgide çağında kendisine denk yoktu. O yüce kişi, Hak yolunu son nefeslerine kadar hem sözlerinde hem de eylemlerinde kaidelerin aksini yapmayacak şekilde, istikamet üzere takip ederlerdi. Öte yandan (kutupluk makamına) ermeden önce ticaretle meşgul idiler ve bunu Hz. Muhammed'in -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdirdirin- sünneti diyerek yapıyorlardı. Onun için ticaret, dünyevi arzuların peşinden koşanların uğraşısı gibi değildi. Belki de o ulu zatın kastı yüce Allah'ın kullarına bolluk bereket ulaştırmak ve zekâtın sevabından geri kalmamaktı.

Bir gün o ulu zatın sahabelerinden biri şöylece sordu:

— Ey Hoca! Bunca dünyalık varken tüccarlık niçin gereklidir?

Hoca cevap verdi:

— Ey kardeşim! Güzel dersiniz lakin bu aciz kul, aklı erip [75b] dinin yükümlülüklerine eriştiğinden bu yana Allah şanını yüce eyleyesi Hz. Peygamber'in ne sözünden ne yaptığı işten ne de sünnetlerinden bilerek yüz çevirmiştir. Bu ticareti de işbu sünneti terk etmemiş olmak için tercih ettim. Ayrıca ticarete Müslümanlara da yarar vardır, bu vesileyle hem yolda (ettiğim hayırlarla) hem vatanımda (ettiğim hayırlarla) hem de zekât (hayırıyla) sevaptan pay sahibi olacağım. Şimdi anladınız mı?

Hz. Muhammed'in -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdirdirin- devrinde maddi imkânları olmayan sahabelerden birileri onun karşısına gelip şunları arz ettiler:

— Ey Allah'ın elçisi! Başkaca sahabelerin dünyalıkları boldur, bizler ise fakiriz. Onlara zekâtın sevabından pay düşmektedir. Bizler ise bundan mahrumuz. Bizler de aynı sevaptan kazanarak onlarla beraber olmayı dileriz.

Hz. Muhammed -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdirdirin- şöyle buyurdular:

— Ey yoksullar! Size müjde odur ki her namazın farzından sonra otuz üç defa elhamdulillah, otuz üç defa subhanallah, otuz üç defa Allahuekber ve bir kere de “Allah birdir ve ondan başka ilah, ona ortak yoktur, varlığın sahibi odur ve şükür ancak onadır, diriltir ve öldürür, hayırlar onun elindedir; o, her şeye gücü yetendir.” tesbihini çekesiniz. Bu sayede o varlık sahipleriyle, sevap bakımından bir olacaksınız.

Bu yoksul kesim büyük bir mutluluk ile tesbihe başladılar. Bir zaman sonra, selam üzerine olası Hz. Peygamber'in emirlerini zekâtı bolca verebilen zenginler de işittiler ve onlar da bu teshbihe başladılar. Bunun ardından yoksullar, [76a] selam üzerine olası Hz. Peygamber'in huzuruna gelip "Ey Allah'ın elçisi! Zenginler de bu tesbihten haberdar olup onu çekmeye başladı." dediler. Hz. Peygamber -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdiresin- şunu söylediler: "Bu Allah'ın lütfudur ve o, dilediğine bahşeder."

Bütün bu tanıklar, zekâtın sevabının büyüklüğüne işaretler. Ancak bilinsin ki Hoca Ebu'n-Nasr Sâmânî -Allah ruhunu mukaddes eylesin- seyahat esnasında hayır hasenatı bolca eyler, memleketlerinde ikamet ettiği sırada da her türlü kusurdan münezze olan yüce Allah'a kulluk için öylesine çabalar ki eğer onun dünyevi işlere dönük perhizinin sınırları ve çabaları ifadeye çalışılsa mermer sütun tuz buz olurdu. O ulu kişinin perhizlerinden biri şuydu ki her gece Kur'an'ı baştan sona okur, dişlerinin ışıltısıyla Kur'an'a iki kez göz gezdirir ve beş kez abdest alıp otuz iki rekât namazı, her rekâta Yasin suresini okuyarak eda ederdi.

Bir gün otururken gönüllerine seyahat etme fikri düştü, seyahati arzulayıp gereğini kılıp karar verdiler. Sabahında yola çıkacakları gece, her gece yaptıkları işlerle [76b] uğraştılar ve vazifelerini yerine getirdikleri sırada gözleri uykuya daldı. Rüyada Hz. Peygamber'i -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdiresin- gördüler. Hz. Peygamber, kendilerine "Ey Ebu'n-Nasr! Seyahatten vazgeç, sefer zamanı değildir, olduğun yerde dur ve benim sünnetim olarak bunca zamandır eda ettiklerine devam et. Seyahat vakti geldiğinde icazet veriyorum, yola çıkarsın." dediler. Hz. Hoca o anda uyandılar ve "Ey Allah'ın elçisi! Seyahat fikrinden vazgeçtim." diyerek ikametgâhlarında beklediler.

Altı yıl geçtikten sonra Hz. Peygamber -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdiresin- Hoca'nın rüyalarında belirdiler ve şöylece buyurdular:

— Ey Ebu'n-Nasr! Şimdi seyahate engel yoktur. Türkistan tarafına git. Orada yüce Allah'ın mübarek kullarından ve topluluklarından biri var. O mübarek kişinin ruhunu Miraç Gecesi göğün altında, kandilde görmüş ve kardeşim Cebrail'den işitmişim ki Türkistan ahalisinin Müslüman oluşu, o toprakların kapılarının açılması işte bu kişinin Tanrı'ya tapan, düğüm çözen ellerindedir. Ona imanın gereklerini öğretmek ve Kur'an'ı kıraat ettirmek ise senin oraya ulaşmana bağlıdır. Miraç Gecesi onun ruhunu bahsettiğim sıfatta gördüğümde senin ruhun da ona yoldaştı ve ona imanı anlatıp Kur'an kıraat ettiriyordu. [77a] Ulu müjdecî Cebrail'den bana o bilgi ulaştı ki onun (Buğra Han) iman ve Kur'an saadetiyle şereflenmesi senin tebliğin ve öğretimine bağlıdır.

Ne zaman ki bu güzel haber Hz. Peygamber'den -Allah onun şanını yücelt-sin ve selamete erdirdisin- o ulu zata ulaştı, kendisi sonsuz bir sevinç duyup arzu ve coşkunluk o ulu zatı ele geçirdi. O ulu zat, her türlü kusurdan münezzehten olan yüce Allah'a çokça şükürler etti ve iki cihanın serveri, insan ve cinlerin peygamberi Hz. Muhammed'e -Allah onun şanını yücelt-sin ve selamete erdirdi-sin- sayısız salavat gönderdi. Yine altı yıl bu bağlılıkla bekledi. Bu altı yılda dünya işlerinden el çekerek perhizlerini yerine getirip nefsi yenmeye çalıştı ve kendi tertemiz ruhunu, o ulu zatın (Buğra Han) mukaddes ruhlarına tanıdık kıldı. Bu yolla her bir gün o iki ruh arasında mana âleminde görüşmeler gerçekleşti. Tanışıp birbirlerinden haberdar hâle geldiler. Ancak o saadet dolu ruhun mübarek bedenlerinin dünyaya gelme vakti erişti. Hoca, "Ey Allah'ım! Bu temizlik cihanının şanlı yiğidinin ruhlar âleminin yüce makamından insanlık âleminin kirli katına inme vakti mi gelmiştir? Bu âlemdeki ummanlar ve adalarındaki cümle varlıklar coşup kaynayacak; yurtlarının, kendi vatanlarının ummanından, manevi ummanın incilerini, gerçek incileri almak için çabalayacaklar ve bizler de (bu esnada) onların saadetli hükümlerinin, [77b] göklere ulaşan devlet kuşlarının gölgelerinin yüce mertebesinde, kendi kavrayış ve çabamızla, cümlemiz hissedar olalım, ola ki o yiğitlerden birini elde edelim ve mana ummanından bir parça cevhere erişelim." diye düşündüler.

Uyku baskın geldi ve yine Hz. Peygamber rüyalarına girdiler, "Ey Ebu'n-Nasr! Kalk! Yola çıkma vakti geldi. Türkistan tarafına ulaş. O mübarek kişiyi bulmak için gayret et zira o dünyaya geldi." diye buyurdular. Hz. Hoca hemen kalkıp yol hazırlığına başladılar, kendi oğulları olan Hoca Ebu'l-Fettah'ı -yüce Allah sırrını mübarek eylesin- yoldaş eylediler ve Türkistan'a doğru yola koyuldular.

Bir şehirden diğer şehre, yavaş yavaş, sora sora ilerlediler. Bir yılda Fergana şehrine ulaştılar ve "Bu memlekette böylesi bir mübarek kişi var mı?" diye sordular. Orada "Bu sizin sorduğunuz kişi Kaşgar ilindedir ancak yaşları küçüktür, sizin işinize yaramaz." cevabını aldılar. Hz. Hoca "Onun küçüklüğü bizim amacımıza engel teşkil etmez ve onun mübarek vücutları aşikârdır." dediler. Hoca bu haberle sıkıntılı ve düşüncelere kapıldı. Kendileriyle beraber kervan ahalisinden üç yüz kişi Kaşgar'a İslam'ı yaymak için yola koyuldular. Kaç zaman sonra bir yere vardılar ki vardıkları yer oydu, orada öyle bir şeyi gördüler ki gördükleri o idi, ona diyeceklerini dediler ki demeleri gereken o idi ve ondan işittiler [78a] o şeyi ki işitmeleri gereken o idi, onunla o işleri eylediler ki eylemeleri gereken o idi.²⁹ Sözün özü, o ulu zatın yetmiş yıl çektiği sıkıntılarının meyvesi ve perhizlerinin yararı, her türlü kusur ve ayıptan münezzehten olan Allah'ın kullarının Müslüman oluşlarını sağlamaktı.

²⁹ Bu bölümde anlatılmayarak geçilen olaylar, Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin ardından gelen Satuk Buğra Han kısmında yer almaktadır. Bunun için bk. Dağıstanlıoğlu 2012.

Yüce Allah'ın katında hiçbir ibadet ve velilik, bir kişiye imanı öğretip onu Müslüman etmekten daha fazla sevap değildir. O nedenle Hz. Hoca -Allah onun sırrını mübarek eylesin- o kadar yıl bu sonsuz saadeti istemekteydi. En sonunda isteklerine, bu saadete kavuştuktan sonra on bir yıl her türlü kusur ve ayıptan münezzehten olan yüce Allah'a kulluk için ibadetlerine devam ettiler ve o mübarek zatı (Buğra Han) yetiştirmek için gayret gösterdiler. Kısa sürede olgunlaştırdılar. Her türlü kusur ve ayıptan münezzehten olan yüce Allah'a kulluk için o kadar uğraştılar ki her gece ve gündüz oruç ve din adına uğraşıda bulundular, yedi bin kişi o ulu zatın (Ebu'n-Nasr Sâmânî) vesilesiyle Müslüman oldu, yetmiş kişi o ulu zatın yetiştirmeleriyle makama erişti ve elli kişi dünyevi bilgiyle âlim oldu. O kadar ki bu ulu zatın yaşları seksen sekize ulaştığında sayısız sıkıntı ve uğraşı görüp [78b] ölçülemez perhizler çekip arzularına kavuşup müritler yetiştirdiler. O ulu zat; imamların yolunun sahibi, şüphe yok ki müşfik şeyh ve dini inkâr edenlerin katili ve mağarada Hz. Peygamber'in yoldaşı, iman edenlerin önderi Hz. Ebu Bekir Sıddık'ın -Allah ondan razı olsun- nurlu ve pak ruhları tarafından yetiştirildiler ve selam üzerine olası Hz. Yakup gibiydiler³⁰. Bu nedenle o ulu zatın üç mübarek vasıfları vardır: İlki yanış, ikincisi ağlayış, üçüncüsü yakarış.

Ey derviş! Bil ki senin gönlünün yüceliği, (hakikati örten) perdelerin altında gizlidir. Gerçeğin esrarını iştmesi gereken kulağın, aldanmışlıkla kapandığı için onu duyamazsın. Gönlünü, (hakikati örten) perdeden çıkarmak ve aldanmışlığı kulağından uzaklaştırmak için gayret et. Bu sayede saklı olanlar ortaya çıkacak ve kulağın Allah'ın lütfettiklerini anlayacaktır. O kadar ki bu yolda olmak, şöyle bir ummanda olmak demektir: O umman ki yüz altmış tehlikeyi içerir ve o ummanda yüz bin kişi yok olmuştur. Aşk belasında oturan olgun gemici ile o ummandan selamete erebilirsin. Yine yüceliği gökler kadar olan yüz dört serverin bulunduğu bu yolda [79a] çokça kişiler o mertebeye ulaşmak arzusuyla ömürlerinin sonuna kadar gayret gösterdiler. Bu yola giren kişiler öylesi zorlu işleri aşalar ve ancak bundan sonra bu işe layık olalar ki yolu bilip başlayıp hedefe ulaşıp makamlarına erişeler. Umut vardır ki insanlık kisvesinden kurtulup bu işe engel olan bozuklukları halledeler ve arzularına ulaşıp diledikleri şeye erişeler. Bu yolda dervişlere engel olan fâni dünyaya dair ilgi ve bağılıktır. Derviş için bundan başka engel yoktur. O nedenlidir ki Hz. Şeyh (Ebu'n-Nasr Sâmânî) -Allah sırrını mübarek eylesin- perhiz ve sıkıntıyı çokça çektikleri için saadet sahiplerinin makamıyla kutsandılar. Dervişin kısmeti işbu hâllerdir ki derviş de o işleri yerine getire ki Hz. Ebu'n-Nasr Sâmânî, gazilik sıfatıyla vasıflandırılmıştır. Uveysi şeyhlerinin uluları da bu sıfatla anılmaktadır. İşte bu sıfatla olsa gerek ki Ebu'n-Nasr Sâmânî bu

³⁰ G. Jarring'in yayımladığı eserde "Hâzret-i Ya'kûb Peygamber'niñ yaşlarını yaşadılar." şeklindedir. bk. Zal, Eker, 2014, s. 164.

Uveysilerin ulularındandırlar. Bilinmelidir ki bu şeyhlerin içinde Ebu'n-Nasr Sâmânî'ye en ulu yakıştırmasını yapmak, bu tabakadaki evliyanın hiçbirinin Ebu'n-Nasr Sâmânî'den daha öte bir din uğraşısı yaşamamasından kaynaklanmaktadır. O nedenle bu ulu zat en büyük gazi diye anılır. Bilinmelidir ki **[79b]** Hz. Ebu'n-Nasr Sâmânî gece ibadetle meşgul olur, gündüz sabah namazından akşam namazına kadar usul dersleriyle iştiğal eylerdi. İftarda üç birimden³¹ çok yemek yemezlerdi. İçtikleri deve sütüydü ve onu da iki buçuk birimden fazla içmezlerdi. Hz. Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin perhizlerinden biri de o idi ki aklı ve gönlü erdiğinden beri nefislerine uyup hiç soğuk su içmemişlerdi. O ulu zatın evinde yemek ve içmek için her şey bolca vardı. Ancak Hz. Peygamber'in -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdiresin- yolundan gidip onları yemezdi. Hadis şöyledir: “el-kanâ'atü 'inde'l-keşreti efzâlü't-â'at”. Bu hadisin manası ise şudur: Evinde yiyecek ve içeceği çok olan kişinin kanaat etmesi, ibadetten faziletlidir.

Rivayet edilir ki Hz. Ebu'n-Nasr Sâmânî, Hz. Peygamber'in -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdiresin- icazetleriyle Medine'den sefer için ayrıldıkları gün Türkistan'a doğru yola revan oldular, Uveysi şeyhlerinin tamamı mana âleminde onlara yoldaş oldular. Ama görünür âlemde Uveysi şeyhlerinden yetmiş kişi onlarlaydı ve o ulu zatın **[80a]** götüllerinde olgunluk ve yetkinlik hasıl ettiler. Lakin gerçekte o ulu zata dönük emirleri ya da o zatı yetiştirmeleri söz konusu değildi. O yetmiş kişiden biri Hz. Şeyh Necmü'd-din idi. Sultanların sultanı, Müslümanların nişanesi Hz. Sultan Satuk Buğra Han'ın -Allah'ın rahmeti ve cenneti ona ulaşsın- Şeyh Necmü'd-din ile bağları, her ne kadar ilim öğrenmede, zikir ve telkinde üstatları ve hocaları olsa da Hz. Ebu'n-Nasr Sâmânî'den daha fazla idi. Ayrıca Hz. Ebu'n-Nasr Sâmânî bu dünyanın işlerini, emirlerini ve düzenini Şeyh Necmü'd-din'e öğreten kişiydiler. Bu şekilde ticaret için seyahatlere çıkar idiler ve Şeyh Necmü'd-din aktar idiler. Sözün özü odur ki bu şeyhler -Allah cümlesini cennetine kabul eylesin- münasip gördükleri hedeflerine ulaşip arzularını ve niyetlerini yerine getirdiler. Dervişin kısmeti odur ki perhiz ve zorluklara katlanıp sonunda arzusuna ulaşsın ve bu yolda gayret etmesi hâlinde tehlikelerle dolu bu vadiye adım atıp ömrünü tüketir.

Bir gün Hz. Hoca Ebu'n-Nasr Sâmânî -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- kendi sahabeleriyle birlikte otururlarken Hz. Peygamber'den -Allah onun şanını yüceltsin ve selamete erdiresin- müjde geldi:

— Ey Ebu'n-Nasr! Eline geçenden haberdar ol ve bu imkânın kıymetini bil! “Dünyanın saadeti ve ahiretin mutluluğu, her türlü kusur ve ayıptan münezze olan Allah'ın katında bana kısmet oldu.” diye **[80b]** düşün ve övün ki

³¹ Mişkâl: Yirmi dört kırıtlık bir ağırlık ölçüsü.

bu makamdan yukarıda bir makam var ki o kutupluk makamıdır. Bilesin ki bu kutupluk kaftanını sana gönderdiler.

Hoca, bu haberi işitince ağladı ve “Ey Cenabıhak! Bu günahkâr kulunun bu mübarek kaftanı, işbu kirli bedene giymesi ne kadar uygundur ki bana gönderdiniz?” dedi. Bunun üzerine “Ey Ebu’n-Nasr! Her türlü kusur ve ayıptan münezzehten olan yüce Allah’ın sonsuz lütfü öyle yücedir ki ne zaman böylesi bir kulunun günahkâr bedenine onun bağışlayıcılığından bir damla su değse o beden pak olur ve kutupluk kaftanını giymeye layık hâle gelir. Her türlü kusur ve ayıptan münezzehten olan yüce Allah’ın yolunda ibadet edip sıkıntılar çeken ve nefsinin terbiye etmek için perhizde olan, bu terbiye sürecinin yükünü sırtlanan ve dert bahçesinde rahatlığı istemeyen birine kutupluk kaftanı nasıl layık olmaz?” diye bir ses geldi. Ebu’n-Nasr Sâ mânî bu sesi işitip sevindiler ve o mutlulukla kalkıp abdestlerini tazeleyip dört rekat namaz kırdılar. Kibleye bakarak oturdular. Uveysi şeyhlerinin tamamı hazır bulundular. Kutupluk kaftanını [81a] getirip Hz. Hoca’ya sundular ve Hoca da usule uygun bir şekilde kaftanı giydiler. Şeyhler -Allah’ın rahmeti üzerlerine olsun- Hoca için Fatiha okudular ve daha sonra Hoca evlerinden dışarı çıktı. Hz. Necmü’ d-din de hazır olanlardandı ve yerinden kalkıp “Ey ulu zat! Kutupluk kaftanınız kutlu olsun.” dediler.

Hz. Hoca şöylece dedi:

— Ey Necmü’ d-din! Bu acizin işbu makama kavuştuğunu nasıl bildiniz?

Şeyh şöyle cevap verdi:

— Ey ulu zat! Kutupluk kaftanını giydiren kişi Necmü’ d-din idi. Kişi kendi ettiği işi nasıl bilmesin.

Biliniz ki Hz. Ebu’n-Nasr Sâ mânî kendisine sunulan bu makamda yedi buçuk yıl bulundular. Bu sürede bir gün bile halkla görüşmediler. Görünen âlemde köşelerinde idiler ama önünde görünen bir hâlleri var idi ve halkın gözü bu ulu zatın gönüllerini gözetler hâldeydi. Hz. Şeyh bir gün otururlarken bir kişi ona seslendi:

— Müsaade var mıdır, gireyim?

Hoca, onu sesinden tanıdılar ve “Girin.” dediler. O kişi girip şunları söyledi:

— Allah’ın selamı üzerine olsun ey Ebu’n-Nasr! Ben Azrail’im ve yüce Allah’ın buyruğu üzerine sizden emaneti almaya geldim. Eğer destur verirseniz emaneti alıp sahibine ulaştırayım.

[81b] O ulu zat şöyle cevap verdi:

— Bu nasıl bir irade ve teamüldür ki bizden istersiniz? Ben anladım sizin Azrail olduğunuzu. Yüce Allah'ın buyruğu üzerine buradasınız. Madem öyle Allah dostlarının katına böylesi bir usul dışılıkla neden geline? Bilinmez mi ki onlar o sureti arzularlar ve bu kirli bedenden ayrılmaktan korkmazlar ve ruh, ruhlar âleminde ancak onunla birlikte olacaktır.

Bunu dedikten sonra şöylece de buyurdular:

— Geliniz, hoş geldiniz. Gözüm yollardaydı.

Azrail “Bilirsiniz ki ruhlar âleminden bunun için geldim.” diyerek Allah'ın buyruğuna boyun eğdiler ve emaneti teslim ettiler. Bu olayın üzerinden bir saat geçti. Hz. Hoca'nın yakınlarından birileri eve girdiler, Hoca'nın başlarına örtü çekip kible tarafına bakarak uyuklar gibi bacaklarını uzatıp sağ yanlarına yattıklarını gördüler. Dostları yadırgayıp “Ne tuhaftır ki Hz. Hoca'nın bu zamana kadar böyle bacaklarını uzatıp yattıkları vaki değildir. Nasıl bir hâldir ki bugün, böyle adap dışı yatmaktalar?” deyip bir an beklediler. Bir zaman sonra dikkatle bakıp Hz. Hoca'nın hareket etmediğini, nefes almadığını gördüler [82a] ve durumun başka türlü olduğunu anladılar. “Eyyvah! Felaket!” diye feryat ettiler. Hz. Hoca'nın oğlu Ebu'l-Fettah'a ve evliyalardan sultanına (Buğra Han) haber verdiler.

Hz. Sultan (Buğra Han) tüm tebaasıyla geldiler. Şeyhlerden biri “Hz. Şeyh'i kim yıkayacak?” diye danıştı. Hz. Sultan, “Bu, Hz. Şeyh'in takdiridir. Kimi buyurlarsa o kişi yıkayacak.” buyurdular. Hz. Sultan, Hoca'nın evlerine girdiler, usule uygunca selam verip kutlu göğüslerine bakıp yanlarına oturup “Ey ulu zat! Apaçktır ki herkesin sonu bu hâl, o nedenle size bir sorum var, cevap veriniz.” deyip “Mübarek sultan! Onları nice zaman her türlü kusur ve ayıptan münezzeh olan Allah yolunda yetiştirdiniz. Şimdi onu kim yıkayacak? Bu sizin fermanımıza bağlıdır.” dediler. O an Hz. Hoca'nın kutlu göğüslerinden önce “Necmü'd-din.” sesi geldi, sonra “O kişi ki bana evlatlık bağı vardır, işte o.” diye ses geldi. Hz. Sultan “Bu söz, şuna işaret olsa gerek ki bu aciz de Hz. Hoca'ya mübarek evlatlık bağıyla bağlıdır, ben de buna dâhil olmalıyım. Gerçekte de ulu zat, işlerinde bu acizi de kendilerine yakın tutardı.” dediler.

Önce Hz. Sultan ve [82b] Şeyh Necmü'd-din Attar, Ebu'n-Nasr Sâ mânî'yi yıkadılar. Hoca Ebu'l-Fettah ise su döktü. Hz. Sultan su getirdiler, saygıyla ve ululayarak yıkadılar. O ulu zatın kutlu tabutlarını aynı hürmetle yüklediler. Halktan on bin yedi yüz kişi, seçkinlerden bin kişi namazını kıldılar ve Ebu'n-Nasr Sâ mânî, Kaşgar'ın Artuç denen yerinde, mübarek Meşhed'de defnedildi.

Ebu'n-Nasr Sâ mânî'nin vefatlarından sonra gazilerden biri onu rüyasında gördü: O ulu zat, hayattayken sefere çıktığı gibi sefer kıyafetlerini giymiş, üstünde kuşağı olan büyük başlığı başında, beyaz atına binmiş hâldedir. Ona şöylece sordular:

— Ey ulu zat! Makamınız neresidir?

Hoca cevap verdi:

— Yüce cennet, makamımdır.

Yine sordular:

— Yüce Allah size neler lütfetti?

Cevap verdiler:

— Kerbela şehitlerinin mertebesini bağışladılar. Ben gazilerin yaptıklarını yaptım, siz de öylece yapınız. Onların yaptıkları ile siz de bu büyük saadete erişirsiniz. Benim dostlarıma, işlerinin esasını gazveye ayırmalarını söyleyin zira yüce Allah'ın katında bundan daha büyük bir uğraşı yoktur. [83a] Öyle ki gazve kılanın mertebesi benimledir.

Doğrusunu Allah bilir ve o, her şeyin kedisine döneceği makamdır.

5. Dil İncelemesi

Bu bölümde, Or. 8161 numaralı yazmanın genelde bütününden elde edilen muhtelif veriler, özeldede ise Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde tespit edilen özellikler karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde sunulan farklı kategorilerdeki biçim birimleri, yalnızca Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde yer alan değişiklikleri esas alınarak işaretlenmiştir. Or. 8161'in genelinde Çağatayca ögelerin hâkimiyeti söz konusudur (Özbekçe ve bilhassa Çağdaş Uygurca ögeler de mevcuttur.) ancak bilhassa manzumelerde 14. yüzyıl Doğu Türkçesinin³² dil özelliklerinin de korunduğu saptanmıştır. Bu bakımdan, Farsça bir metinden çeviri olan yazmanın erken bir çeviri ve geç bir istinsah olduğu söylenebilir.

5.1. Ses Bilgisi ve Yazım Özellikleri

Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesi, özellikle Çağdaş Uygurcanın dil özelliklerini ve söz varlığını da barındırır biçimde Çağatayca esasında kaleme alınmıştır. Metinde Eski Uygur yazım geleneğine uygun olarak işletme ekleri kök ve gövdelerden ayrı yazılmıştır. Sâ mânî menkabesinde dikkat çeken bir diğer yazım özelliği *ki / kim* bağlacının yirmi bir tanıkta kendisinden önceki biçim birimine bitişik olarak yazılmasıdır: [77b]-(14) *Andağ nerseni kördi-ki* (15) *köre-durğan yer ol edi*; [82a]-(12) *ol kişi-ki manğa ferzendlik nisbeti bardur*; [82b]-(8) *andağ-ki 'âlem-i zâhirde gazâtğa atlanganda Büzürgvâr'nunğ 'âdetleri* (9) *şundağ êrdi*; [82b]-(15) *Anıñğ [83a]-(1) üçün-ki gazât kılğan bir gâzî-ninğ mertebesiniñ berâberidür*. Benzer bir özellik metinde tek tanığı bulunan *dék* ve *dêp* kelimelerinin yazımında da görülmektedir: [75b]-(2) *Bu sünnet*

³² Yazmadaki 14. yüzyıl Doğu Türkçesine dair dil bilgisi özellikleri için bk. Dağıstanlıoğlu, 2012.

hem terk bolmasun-dêp bu (3) işni ihtiyâr kıldım; [81b]-(10) kördiler ki H'vâce başlarığa niķâb tartıp kıble tarefîge (11) bakıp uyuklağan-dêk futlarını uzun sunup onğ yanları bilen yatıp-(12)-durlar.

Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında, alıntılanan imla kalıbı yerine kısa ünlülerin de yazıldığı ya da kelimenin yanlış harfle yazıldığı tanıklar tespit edilmiştir: [77b]-(2) *Uyku galebe kıldı körse-(3)-ler yana ân Hazret hâzır (حاضیر) boldılar; [78b]-(2) kâtilü'l-zindîk (ضندیق); [80a]-(5) ilm örgeñişde ve zıkr (کز) telkînde.*

Kelime içinde ve sonunda görülen /ğ~/~/k/ seslerinin nöbetleşmesi gerek Harezmi Türkçesi gerekse Çağataycada rastlanılan bir seslik gelişmedir (Ata, 2002, s. 57; Eckmann, 2003a, s. 41). Or. 8161 numaralı yazmanın Buğra Han bölümünden farklı olarak Sâmânî menkabesinde /ğ~/~/k/ nöbetleşmesi yerine eklerin ve kelime sonu /k/ ve /ğ/'ların genellikle beklendik biçimlerle, nöbetleşmeden kullanıldığı belirtilebilir: [76a]-(5) *bu işler delâlet kıladur zekevât-(6)-niñ sevâbınıñ tolalıkığa; [77b]-(14) andağ nerseni kördi-ki (15) köre-durğan yer ol edi ve aydılar ki ol nerseni aytğuluk ol edi ve eşittiler [78a]-(1) ol nerseni eşitğülük ol edi olarnı hem kıldılar ol nerseni ki kılğuluk erdi; [79a]-(10) Hazret-i Büzürgvâr gâzilik şıfatige muttaşif bolupdurlar; meşâyih-i Uveysiyye'niñ (11) uluğları gâzilik şıfatı birlen ötüpdürler; [79b]-(2) ders-i âdâbğa (3) meşğüllük kıdur erdiler; [80b]-(6) lutf-ı amîmi birle uluğrak; [82b]-(7) töfesige (8) peş koyuğluk; [82b]-(8) Büzürgvâr'niñ âdetleri (9) şundağ erdi vd. Bununla birlikte kimi tanıklar -Buğra Han menkabesinde olduğu gibi- ötümlüleşmenin bir ses olayı olarak yazı dilinde tezahürü şeklinde açıklanabilir: [78b]-(10) sine-i gâfletni kulağındağın algay-sen. Benzer şekilde {-mağ}+{+lık} ek dizgesinin Sâmânî menkabesinde de düzenli olarak {-mağ}+{+lık} biçiminde kullanıldığı görülmüştür: [77a]-(13) dürr-i (14) hakîkîğe almağlıkğa sa'y körgüzgeyler; [77b]-(4) ol zât-ı bā-berekatni tapmağlıkğa cüst [ü] cū kılğul; [78b]-(12) bu tarîkâda bolmağlık mevķüfdur vd. Ekin ön sıradan ünlülü kelimelere ulanmış biçimleri, bu nedenle düzenli olarak {-meg}+{lik} biçiminde okunmuştur. {-mağ}+{+lık} yapısının üzerine getirilen yönelme durumu ekinin ek başı ünsüzünün ötümlü şekilde getirilmesi, Or. 8161 numaralı metnin genelinde karşılaşılan bir durumdur. Düzenli olmamakla beraber ötümsüzle sonlanan kelimeye ulanan ekin ilk sesinde ötümlü olanı tercih edilmiştir: [80b]-(1) bu mertebe yokğarı (Ebu'n-Nasr Sâmânî menkabesinde [81a]-(2) H'vâce halvet-hâne-(3)-leridin taşkarı çıktılar; Buğra Han menkabesinde [85b]-(3) yukkarı.) bir mertebesi (2) bar; [82b]-(6) Hazret-i Büzürgvâr gâzât-(7)-niñ libâsı bilen aķ atğa minipdürler.*

Metinde, çekim eklerinde görülebilen nöbetleşmenin aksine {+lık} yapım ekinin gerek birden çok ekle gerekse tek başına beklendik biçimde kullanıldığı görülmüştür: [76a]-(5) *Bu işler delâlet kıladur zekevât-(6)-niñ sevâbınıñ*

tolalığığa; [77a]-(10) *pāklık* (11) ‘*ālemininġ ŧahbāzı*; [77a]-(13) *dürr-i* (14) *hakikığığa almağılığığa*; [77b]-(4) *Ol zāt-ı bā-berekātını tapmağılığığa cüst [ü] cū kılğıl*; [78b]-(12) *bu ŧarıkada bolmağılık mevķüfđur*; [79a]-(10) *Ĥazret-i Büzürġvār ġāzılıġ ŧıfatıge muttaŧıf bolupdurlar*; [80b]-(2) *ĥaberdār bolğıl ki bu kutblıkınıġ libāsını* (3) *saġġa ĥavāle kılıpdurlar*. {+lık} ekinin Buġra Han menkabesinde de bir tanık³³ *dıŧında düzenli bir ŧekilde beklendik biĥimde kullanıldıġı görülmektedir*. Buġra Han menkabesindeki³⁴ {+lıġ} ekinin son ses ötümlüsünün ötümsüzleşmesi örneklerine benzer kullanıma Sāmānî menkabesinde rastlanmamıştır.

Buġra Han menkabesinde *buyur~buyru-* fiilinde ve iyelik eki almıŧ *ķabrieri* kelimesinde rastlanılan göçüşme, Sāmānî bölümünde yalnızca bir kelimedede tanıklanmıştır: [75b]-(15) *Nēĥe vaġtdın ķeyin Peyġamber ‘aleyhi s-selāmınıġ bu* [76a]-(1) *emrilerni aġniyālar eŧitip olar hem bu virdġa meŧġül boldular*. Göçüşmenin her iki tanıkta da iyelik ekinin nezaket çokluġu ile kullanımı esnasında yaşandıġı söylenebilir. Bir diġer göçüşme *uŧbu~ŧubu* kelimesinde gerĥekleşmiştir. Metinde göçüşme yaşanmıŧ ve yaşanmamıŧ tanıkların bir arada kullanımı saptanmıştır: [76b]-(15) *ŧubu ŧarıkā bilen*; [79a]-(9) *dervīŧiniġ naŧıbi ŧubu ki dervīŧ ol ķārnı kılġay*; [79b]-(8) *Ĥadīs uŧbu ki el-ķanā‘atü ‘inde ‘l-(9)-ķesreti eġzalı ‘t-ġā‘āt*.

İĥ seste /ķ/ patlayıcı sesinin süreklileşmesi tanığı Buġra Han menkabesinde mevcuttur. Sāmānî menkabesinde ise /ķ/ ötümsüzünün ötümlüleşmiş bir tanığı saptanmıştır: [75b]-(3) *sevdāĥilikde Mūsülmānlarġa* (4) *menfa‘at yetedür hem seferde hem ĥazarda hem daġı zeķevātınıġ seväbıdın behre-(5)-mend bolġay-mēn*.

Uygur yazım geleneġinde, Türkĥe sözcüklerde /t/ için art ve ön ünlülerle oluşturduġu heceye göre ت/ط harfleri ayırt edici olarak kullanılmamıştır (Saġol Yüksekkeya, 2011, s. 131; Ata, 2002, s. 59). İncelenen metinde *at* “hayvan” ve *at* “isim” kelimelerinde Anadolu sahasındaki gibi ت/ط harflerinin kullanımı saptanmıştır. Ancak bu tanıklarda, belirli bir kelimenin üzerine düzenli olarak ت veya ط harflerinden birinin getirilmediġi görülmüŧtür³⁵: [80b]-(2) *ol mertebeni mer-tebe-i ķuġbiyyet atıpdurlar*; [82b]-(8) *andaġ-ki ‘ālem-i zāhirde ġazātġa atlanġanda Büzürġvār ‘niniġ ‘ādetleri* (9) *ŧundaġ érdi*.

³³ Bu tanıkta ise bir nöbetleşmeden ziyade ötümlü benzeşmesinin yazı diline yansımaları hâli göze çarpmaktadır: 85a-2 *bu cemā‘atınıġ feġh-ķüŧādılıġı ĥaġķıda fātıĥa-i ŧaĥiġ okıdılar* (Daġistanlıoġlu, 2012).

³⁴ Buġra Han menkabesinden: 88a-12 *ĥazret-i büzürġvār ķördiler ki cem‘i atlık ķeledürler*; 89b-4 *ıayyār (‘) kılıġlık ol ķiŧi üçündür* (Daġistanlıoġlu, 2012).

³⁵ Buġra Han menkabesinde de bu kelimelerin hem ت hem de ط ile kullanımı saptanmıştır (Daġistanlıoġlu, 2012).

Eckmann'ın (2003a, s. 37) ilk kez Nevâyî'nin eserlerinde görüldüğünü söylediği söz içi /-p-/ > /-f-/ değişimi Çağataycada hem isim hem de fiil soylu sözcüklerde gerçekleşmiştir. Ebu'n-Nasr Sâmânî menkabesinde -yazmanın genelinde olduğu gibi- söz başı, söz içi ve söz sonu /p/'lerinin süreklileşerek /f/'ye dönüştüğü tanıklar şunlardır: [75b]-(8) *Bizler mü anıñdın sevâb tafıp (9) olar birlen berâber bolsak; [81a]-(15) eger ruşsat bërseñiz emânetni alıp emânet egesige tafşursam, dediler; [81b]-(11) futlarını uzun sunup; [82b]-(7) töfesige (8) peş koyuğluk.* İncelenen menkabede, süreklileşmiş örnekleriyle birlikte *tap-* fiilinin birincil biçimi de saptanmıştır: [77b]-(1) *ma'nâ deryâ-(2)-sıdın bir gevher-i nakdîne tapkay-miz.*

Doğru Türkçesinde iç ses /ğ/>/v/ değişimi, 14. yüzyıldan itibaren hem Harezmi Türkçesi metinlerinde (w~v) hem de Çağataycada (v) görülen bir seslik özelliktir (Ata, 2002, s. 55; Eckmann, 2003a, s. 117). Menkabede iç seste /ğ/ > /v/ değişiminin tanıkları şunlardır: [79b]-(6) *bir mertebe nefslerige herğiz savuk su bërmev ediler.* Metinde iç ve son ses /d/'lerinin /y/ olduğu görülmektedir: [75b]-(15) *Nêçe vaqtın këyin; [80a]-(12) kadem koyup; [81a]-(6) ol kişi ki kuşblık libâsını mülâzımlarğa këydürür edi.* Eski Türkçenin söz başı /t/'lerinin metin genelinde korunduğu, *dê-* ve *dêg* kelimelerinde ise söz başında ötümlüleştiği görülmüştür: [75a]-(9) *Resül (10) şalla'llâhu aleyhi ve sellemniñ sünnetleri dêp; [75b]-(2) bu sünnet hem terk bolmasun-dêp bu (3) işni ihtiyâr kıldım; [75b]-(13) bu tesbîhni vird kılınğlar (14) tâ olarğa berâber bolğay-siz, dediler; [81b]-(10) H'âce başlarığa niğâb tartıp kıble tarefige (11) bakıp uyuklağan-dêk futlarını uzun sunup.*

Çağataycanın klasik döneminde ve sonrasında zamir n'si yalnızca manzum metinlerde kullanılmıştır. Buğra Han menkabesinde olduğu gibi Sâmânî menkabesinde de zamir n'si kullanımına rastlanmamıştır. Ayrıca geç dönem özelliği olarak Çağdaş Uygurcada (Öztürk, 2010, s. 59) görülen altı ve yedi sayı adları formu, Sâmânî menkabesinde de görülmüştür: [76b]-(6) *alta yıl ötkendin këyin; [78a]-(12) yette miñ kişi.*

5. 2. Yapı Bilgisi Özellikleri

Ebu'n-Nasr Sâmânî menkabesinin geneli gerek ses gerekse yapı bilgisi bakımından Çağatayca dil özellikleri arz etmektedir. Ayrıca yazmanın bütününde Harezmi Türkçesi ve Klasik Öncesi Çağataycanın tanıkları da bulunmaktadır: *84a-10 atları (11) sultân satuk buğra han gâzi turur, 343b-10 nazm (11) yırak yerden oğrayu işke tüşe keldimiz.* Metnin genelinde *êr--ê-* kullanımı ve fiilin eklediği tanıklar, soru edatının düz ünlülü kullanımı vb. yapı bilgisi bakımından daha geç döneme işaret eden özellikler de yer almaktadır.

Harezmi Türkçesinin yanı sıra Çağataycada da soru edatı daima yuvarlak ünlülüdür (Ata, 2002, s. 68-69; Eckmann, 2003a, s. 32). Menkabede soru edatı

olarak hem isim hem de fiil soylu kelimelerde {mU} kullanımı görülmektedir. Metinde saptanan bazı tanıklar şunlardır: [75b]-(5) *Anğladuñgız mu êkin ... (8) bizler mü anuñgdın sevāb tañıp; [77a]-(10) bolğay mu kim ... (11) ʿālem-i ervāhñuñğ bülend mertebesidin ʿālem-i nāsūtñuñğ sett (12) maķāmıǵa tüşkey-mü; [77b]-(8) sordılar kim bu diyārda bu nevc zāt-ı bā-berekātlar bar (9) mikin, dēp; [81a]-(12) ruħşat bar mu, kirsem.* Soru ekinin kimi tanıklarda pekiştirme ilgisiyle kullanıldığı görülmektedir: [75b]-(8) *Bizler mü anuñgdın sevāb tañıp (9) olar birlen berāber bolsak; [80b]-(6) her-çend bu bendeniñğ (7) teni ālūde bolsa mu raħmetim suyıdın eger bir kaçre yētse andağ pākīze boladur.*

Ebu'n-Nasr Sāmānî menkabesinde [77b]-(8) *bu nevc zāt-ı bā-berekātlar bar (9) mikin* tanığına benzer kullanım Satuk Buğra Han menkabesinde de tespit edilmiştir: *91a-15 ʿy hatun özünñniñğ değeni uşbu ʿemes midī.* Her iki ekleşmiş kullanımının düz ünlülü olduğu tanıkların Ebu'n-Nasr Sāmānî menkabesinde [75b]-(5) *Anğladuñgız mu êkin?* biçiminde sözcük düzeyinde kullanımı da bulunmaktadır. Hem ekleşmiş hem de sözcük düzeyinde iki ayrı şekli saptanan bu biçim birimi, *Literary Texts From Kasghar*'da (Zal ve Eker, 2014, s. 159) [8] *ʿālem-i ʿulvīdin ʿālem-i dānīǵa vüçüdǵa kıldiler mükün, istep barsam mükün* şeklinde yuvarlak ünlülü biçimiyle yer almaktadır. Saadet Çağatay (1963, s. 250), Türkçede fiilden sonra gelen ve kuvvetlendirme ilgisiyle kullanılan *ki* biçim birimini daha eski bir biçim olan *erki* edatının kalıntısı olarak değerlendirmiştir. Küçük (1987, s. 372), *erki* edatının 15-16. yüzyıl şairlerinin eserlerinde *iki* şeklinde var olduğunu örnekleriyle ortaya koymuştur. Söz konusu edatın soru ekinden sonra ekleşmiş şekilde kullanımı olan *mikin* hem Özbekçe hem de Çağdaş Uygurcada kullanılmaktadır (Merhan, 2007, s. 212; Öztürk, 2010, s. 53). Merhan (2007, s. 212), Özbekçede *kuşku ve tahmin anlamlı soru edatı mikin* biçim biriminin *mi* soru edatı üzerine getirilen ve *erken* sıfat-fiilinin etkisiyle *erkin>ikin* biçimine gelişen edatın söz başı ünlüsünün kaynaşmasıyla oluştuğunu belirtmiştir. Araştırmacıların ortak görüşü, Türkçede soru eki üzerine gelen *ki* edatıyla oluşan yapıların işbu *erki* edatının eskicil kullanımından geldiği yönündedir (Çağatay, 1963; Merhan, 2007; Abik, 2014).

İncelenen metinde Türkçe çokluk eki olarak {+IAR}'ın kullanıldığı görülmüştür. Bu ek, Türkçe ve alıntı sözcüklerin teklik görünümünün yanı sıra alıntı sözcüklerin çokluk görünümüne de eklenmiştir: [75a]-(7) *ol (8) bü-zürğvārduñ tā āħir nefesleriǵaça yā sözleride yā fi'lleride hilāf-ı şerc vāki ʿbolǵan (9) ʿemes ʿedi ... (13) Bir küñ ol Büzürğvār 'nuñğ aşhāblarıdın birleri suʿāl (14) kıldılar; [75b]-(3) sevdaçilikde Müsülmānlarǵa (4) menfaʿat yētedür ... (6) aşhābdın bir ançaları fakīr ʿediler; [75b]-(15) bu [76a]-(1) em-*

*rilerni aġniyâlar eşitip; [78a]-(2) ol Büzürgvâr 'nınġ yêtmiş yıl tartġan me-
şakkat-(3)-lerininġ mîvesi ve ri-yâzetlerininġ fâyidesi bu êrdi.*

İncelenen metin bir menkabedir ve bahsi geçen kişilerin dinî bakımdan önem arz etmeleri, tespit edilen çokluk eklerinin büyük bir kısmının neza-
ket çoġulu olmasını açıklamaktadır: [75a]-(3) *hâzret-i (4) H'vâce Ebu 'n-Naşr Sâ mânî' ninġ ahvâl [ü] evzâ'-ı kerâmât ve makâmâtlarınınġ beyânıda ... (11) belki ol Büzürgvâr 'nınġ ġarazları (12) ol êrdi ki; [75b]-(10) sizlerge müjde oldur; [76a]-(2) Peyġamber 'aleyhi's-selâmnınġ kaşlarıġa kâlip 'arz kıldılar ... (13) bir kün (14) oturup hâtırlarige kâldi-ki; [77b]-(6) öz oġlanları H'vâce Ebu 'l-Fettâh kaddesa'llâhu ta'âlâ sırrahını hem-râh kıldılar ... (11) anınġ kiçikliki bizninġ maşşudumuzġa zarar kılmaydur ve onlarınġ vücûd-ı şerîf-(12)-leri der-kârdur; [79b]-(1) Hâzret-i Büzürgvâr 'nınġ kêçesi 'ibâdetke meşşûl boluşlarınınġ zikri.*

Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde isimlerin işletimi ile ilgili biçim birim-
leri ve tanıkları şunlardır:

İyelik eklerinin bağlayıcı ünlüleri ses uyumlarına tabi olurlarken ek ünlü-
lerinde bu uyumun bozulduğu tanıklar tespit edilmiştir: [75a]-(15) *Ey birâ-
derim; [81b]-(6) közüm yolġa muntazır; [76b]-(13) anġa îmân örgetmek ve Kır'an ta'lîm bérnek seninġ (14) barışınġġa mev-kûfdur; [76b]-(14) mi'râc kêçesi anınġ rûhını bu şıfat birlen körgende; [77a]-(8) bu tarîka birle her küni ol iki rûhnınġ arasıda 'âlem-i ma'nâda mulâkât (9) vâkı' boldı; [77b]-(11) anınġ kiçikliki bizninġ maksûdumuzġa zarar kılmaydur; [77b]-(10) sizinġ maşlahatinġizge yaramas; [81b]-(6) özünġüzge (7) ma'lûmdur ki; [82a]-(10) sizinġ fermânınġızġa mev-(11)-kûfdur; [78b]-(7) agâh bolġil ki seninġ âs-mân-şıfat dilinġ hicâblarınġ perde-(8)-leri tahtıda pûşide bolup kalıpdur.* Harezmi Türkçesi ve Çaġataycada iyelik birinci ve ikinci çokluk kişlerinde, ek ünlüsünün dudak uyumuna aykırı biçimde düz ünlülü kullanımları görül-
mektedir. Bununla birlikte bağlayıcı ünlülerde böylesi bir uyum dışılık yoktur (Ata, 2002, s. 64; Eckmann, 2003a, s. 61).

Eckmann (2003a, s. 65), özellikle Çaġatayca manzumelerdeki iyelik ekli isimlerde tamlayan durumunun sıkça düşürüldüğünü ifade etmiştir. Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde tamlayanı belirtili isim tamlaması olan belirtili isim tamlamalarında, birinci unsurun yani tamlayanın eksiz ilgi durumunda olduğu tespit edilmiştir: [78b]-(7) *agâh bolġil ki seninġ âsmân-şıfat dilinġ hicâblarınġ perde-(8)-leri tahtıda pûşide bolup kalıpdur.*

İncelenen metinde gerek ünlüyle gerekse ünsüzle biten isimlere eklenen tamlayan durumu eki {+nInġ} biçim birimidir: [79a]-(7) *anınġ için ... (9) dervîşninġ naşibi şubu ... (10) meşâyih-i Uveysiyye'ninġ (11) uluġları ġâzîlik şıfatı birlen ötüpdürler; [79b]-(9) bu hadîsinġ mazmünü uşbudur ki.* Birinci

ve ikinci teklik kişi zamirlerinden sonra gelen tamlayan durumu eki {+Inġ} biçimindedir: [76b]-(3) *her nerse^î ki mëning sünnetim edi (4) neçe keltürdüng ... (13) sëning (14) barışuġğa mevküfdur. Bu ve ol işaret zamirinin tamlayan durumlu biçiminin araç ilgisiyle ayrılma durumunda katmerli çekimine şu tanıklarda rastlanmıştır: [75b]-(8) Bizler mü anunġdın sevâb tafıp (9) olar birlen berâber bolsak; [79a]-(6) mununġdın (7) bölek dervîş hiç mâni^e yokdur. Harezmi Türkçesinde tamlayan durumu ekleri {+nXnġ}, {+Inġ} ve birinci kişi zamirlerinde {+im}'dir (Ata, 2002, s. 61). Çağataycada {+nInġ} biçiminde olan tamlayan durumu ekinin yuvarlak ünlülü kullanımları nadirdir (Eckmann, 2003a, s. 64).*

Belirtili isim tamlamasında tamlanan unsurun düşürülmesi bir eksilti örneği olarak metinde kullanılmıştır: [76b]-(14) *Çerâ ki mi^crâc kècesi anunġ rûhını bu şıfat birlen körgende (15) sëning anġa hem-râh edi şubu tarîka bilen anġa telkîn-i imân ve ta^clîm-i Qur^{ân} kılur [77a]-(1) edi. Bu cümlede eksiltili kısım, aynı zamanda bir art gönderim olup *sëning* [*rûhunġ*] şeklinde tamamlanabilir.*

Harezmi Türkçesinde belirtme durumu için {+nI} asıl belirtme durumu ekinin yanı sıra üçüncü kişi iyelik ekli kelimelerin ardından {+n} ve nadiren {+I}, Çağataycada ise {+nI} ve {+n} ekleri kullanılmıştır (Ata, 2002, s. 61; Eckmann, 2003a, s. 69). Ebu'n-Nasr Sâmânî menkabesinde belirtme durumu için, {+nI} eki kullanılmıştır: [76a]-(12) *otuz iki rek^cat namâznı Süre-i Yâsin (13) bilen okur ediler; [76b]-(1) ol vazîfelerini edâ kılğan vaġtda közleri uykuġa (2) bardı ... (10) anunġ rûhını mi^crâc kècesi 'arşnunġ tahtıda kândilde körüp edim; [80a]-(6) *Hzret-i Ebu'n-Nasr Sâmânî bu 'âlemninġ kârını, maslahatını Şeyh Necmü'd-dîn'ğa (7) tafşurup ediler. Buğra Han menkabesinden farklı olarak Ebu'n-Nasr Sâmânî menkabesinde manzume bulunmaması, iyelik üçüncü kişi ekli kelimelerden sonra vezin gereği {+n} ekini kullanmaya ihtiyaç bırakmamış olmalıdır.**

Harezmi Türkçesinde {+GA} ve {+A} ekleri yönelme durumu için kullanılırken Çağataycada yaygın kullanıma sahip olan ek {+GA}'dır. Bununla birlikte Çağataycada özellikle şiirde iyelik eklerinden sonra {+A} kullanılmıştır (Ata, 2002, s. 62; Eckmann, 2003a, s. 66). İncelenen menkabe yönelme durumu eki {+gA} biçimindedir. Satuk Buğra Han menkabesinden farklı olarak bu bölümde ek başı ünsüzünün ötümsüz kullanımına rastlanmamıştır: [75b]-(3) *sevdaçilikde Müsülmânlarġa (4) menfa^cat yetedür ... (13) bu tesbîhni vird kılunġlar (14) tâ olarġa berâber bolġay-siz; [76a]-(5) beredür Allâh ta^câlâ anı h^vâhlağan kişige; [80a]-(15) manġa müyesser boldı; [80b]-(2) haberdâr bolġil ki bu kuġblıkunġ libâsını (3) sanġa havâle kılıpdurlar; [82a]-(13) Bu söz işaret munġa ki; [82b]-(6) *Hzret-i Büzürgvâr ġazât-(7)-ninġ libâsı bilen aġ atġa minipdürler. İyelik ikinci teklik kişi eki almış kelimelere eklenen yönelme durumu ekinin ek başı ünsüzünün bir örnekte yazılmadığı, diğerle-**

rinde ise yazıldığı saptanmıştır. Ek başı ünsüzünün yazıldığı örneklerin art ünlülü olduğu görülmüştür: [76b]-(13) *Anğa imân örgetmek ve Kur'an ta'lîm berrmek seninğ* (14) *barışınğğa mevkûfdur*; [77a]-(2) *seninğ telkîn ve ta'lîm kılmakınğğa mevkûfdur*; [80b]-(1) *özünge pendâşt kılğul*.

Bulunma durumu eki, Harezmi Türkçesinde {+dA}, Çağataycada ise {+DA} biçimindedir (Ata, 2002, s. 63; Eckmann, 2003a, s. 70). İncelenen metinde bulunma durumu ekinin Harezmi Türkçesine benzer şekilde {+dA} biçiminde olduğu görülmektedir: [75a]-(6) *faşâhat ve belâgat bâbıda bî-bedel ve cilm-i zâhirde bî-nazîr êrdiler ve cilm-i bātında* (7) *hem ol-vaktıda hem tenğleri yok êrdi*; [76a]-(7) *şehrde tursalar Hâzret-i Hâk subhânehu* (8) ve *ta'âlânınğ bendeşilikge ançınan sa'y u güşiş kılur êdiler*.

Ayrılma durumu eki Harezmi Türkçesinde {+dIn}, Çağataycada ise {+Dın} şeklindedir. Çağataycada ek başı ünsüzünün büyük oranda ötümlenmesine girdiği görülmektedir. Harezmi Türkçesinde ayrıca {+dAn} ekinin kullanımı da mevcuttur (Ata, 2002, s. 63; Eckmann, 2003a, s. 72). Menkabede ayrılma durumu eki {+dIn} biçimindedir: [75b]-(7) *Olar zekevât sevâbı-(8)-dın behre yetedürler, bizler mahrûm kaladur-miz bizler mü anınğdın sevâb tafip* (9) *olar birlen berâber bolsak ...* (15) *nêçe vaktın keyin*; [76a]-(10) *büzürgvâr'nunğ riyâzetleridin biri oldur ki*; [76b]-(9) *mêninğ azîz ümmetlerimdin bir azîzi* (10) *bardur*.

Menkabede eşitlik durumu için {+çA} ekinin yanı sıra *tæg > deg* edatının işaret zamiriyle eklenmiş biçimi de kullanılmıştır: [75a]-(14) *Munça dünya bilen sevâgerçilik nêçe lâzımdur ...* (7) *şer'ni andağ bes tutar êrdiler kim ...* (15) *ança bardur ki*; [77a]-(15) *barça* [77b]-(1) *fervâz kılğay-miz*; [79b]-(9) *kişinin öyide* (10) *yêgülük ve içgülük her kança bolsa hem kanâ'at kılsa î'atıninğ efzâlıdur*; [81b]-(12) *tâ bu zamânğğa* (13) *mundağ futlarını uzatıp yatğan emes êdi*.

Harezmi Türkçesinde yön gösterme ilgisiyle {+GARU}, {+GARİ} ve {+rA} ekleri kullanılmıştır (Ata, 2002, s. 64). Menkabede -Çağataycadaki biçime benzer şekilde (Eckmann, 2003a, s. 77)- yön gösterme eki olarak sadece düz ünlülü {+GARİ}'nin kullanımı saptanmıştır. Düzenli olmamakla birlikte ek başı ünsüzünün ötümlenmesine girdiği söylenebilir: [79a]-(13) *bu tabakadaki* (14) *evliyânınğ hîç kaysığa bu Büzürgvâr'dın ilgeri şîfat-ı gazât müyesser bolğanı yok êdi*; [80b]-(1) *bu mertebe yokğarı bir mertebēi* (2) *bar ki*; [81a]-(2) *Hâce halvet-hâne-(3)-leridin taşkarı çıktılar ...* (9) *ammâ ilgerisinde* (10) *zât-ı meşhûrları bar êdi*.

Sınırlama ilgisiyle kullanılan {+ğA} ekinin ön ünlülü biçimine metinde rastlanmamıştır: [75a]-(8) *tâ âhir nefesleriğğa yâ sözleride yâ fi'lleride hilâf-ı şer'c vâki bolğan* (9) *emes êdi*; [75b]-(1) *tâ bu mahalğğa Hâzret-i*

Resül şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellemniñg yā kavli yā fi'li yā sünnet-(2)-leridin kaşden hiç sünnetni terk kılğanım yokdur; [79b]-(2) tā namāz-ı şāmğaçā ders-i ādābğa (3) meşğüllük kılur ʿrdiler; [81b]-(12) tā bu zamānğaçā (13) mundağ futlarını uzatıp yatğan ʿmes ʿedi.

Aitlik ekinin Ebu'n-Nasr Sāmânî menkabesinde bu işlevle kullanımına rastlanmamıştır. {+ki} ekinin sıfat yapma işleviyle kullanımına dair tanıklar şunlardır: [77a]-(12) *Bu ʿālemdeki deryā ve cezirelerdeki mevcūdātını cūşğa keltürgey; [79a]-(13) bu tabakadaki (14) evliyānıñ hiç kayısığa.*

Or. 8161 numaralı yazmanın genelinde, fiil çekiminde Klasik Çağataycının özelliklerinin hâkim olduğu görülmektedir. Eserin mensur bölümleri için varılabilecek bu yargı, manzum bölümlerde farklılık göstermekte, eskicil unsurların kullanımı dikkat çekmektedir (Dağistanlıoğlu, 2012). Ancak Ebu'n-Nasr Sāmânî menkabesinde manzumeye yer verilmemiştir ve metindeki fiil çekimlerinde Klasik Çağataycının hâkim olduğu söylenebilir. Or. 8161 numaralı yazmanın Buğra Han menkabesini içeren bölümünde olduğu gibi Ebu'n-Nasr Sāmânî menkabesinde de çokluk kişi kullanımları, nezaket çokluğu görünümündedir.

Ebu'n-Nasr Sāmânî menkabesinde fiil çekimi ile ilgili biçim birimleri ve tanıkları şunlardır:

İyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenen {-DX} belirli geçmiş zaman ekinin Ebu'n-Nasr Sāmânî menkabesindeki kullanımları şu şekildedir: [75b]-(2) *bu sünnet hem terk bolmasun-dēp bu (3) işni ihtiyār kıldım; [76b]-(3) her nerseʿi ki mēniñ sünnetim ʿedi (4) neçe keltürdüñg ʿemdi neçend müddet tavakkuş kılğıl; [76a]-(15) ʿertesı sefer kılğaylar kēçe boldı; [76b]-(5) Anğladıñgız mu ʿekin; [77b]-(5) Hāzret-i Hʿāce derhāl koptılar yolnuñg istiʿdādını rāst (6) kıldılar; öz oğlanları Hʿāce Ebu'l-Fettāh kaddesa'llāhu taʿālā sırrahını hem-rāh kıldılar (7) ve Türkistān'ğa sefer kıldılar.*

Ebu'n-Nasr Sāmânî menkabesinde belirsiz geçmiş zaman için {-X}pdUr} yapısının kişi zamirleri veya onların ekleşmiş hâlleriyle çekimi kullanılmıştır: [78b]-(7) *agāh bolğıl ki seniñ āsmān-şıfat diling hiçāblarınıñ perde-(8)-leri tahtıda pūşide bolup kalıpdur; [79a]-(1) ʿömri āhiriğa yetipdür; [76a]-(2) ağıniyālar (3) hem anğlap bu virdğa meşğül bolupdurlar; [79a]-(10) Hāzret-i Büzürgvār gāzilik şıfatıge muttasıf bolupdurlar; meşāyih-i Uveysiyye'niñ (11) uluğları gāzilik şıfatı birlen ötüpdürler; [80b]-(2) ol mertebeni merteb-i kuşbiyyet atapdurlar.* Belirsiz geçmiş zamanın olumsuzu için Çağataycada {-mAyUr} biçim birimi kullanılmıştır (Eckmann, 2003a). Özbekçe ve Çağdaş Uygurcada söz konusu olumsuzluk çekiminde {-mAp} biçim birimi ve ondan gelişen biçim birimleri kullanılmaktadır (Bodrogligeti, 2002, s. 271; Tömür, 2003, s. 302). İncelenen metinde söz konusu olumsuz çekim, {-mA}

ekli olumsuz gövdeye ulanan {-p} ekiyle yapılmıştır: [79b]-(5) *belâgat mertebesige (6) yêtkendin beri bir mertebe nefslerige hergiz savuḡ su bērmep ēdiler*. Belirsiz geçmiş zaman kalıbının olumlu ifadelerde de yalnızca {-p} biçim birimiyle kurulduğu tanıklar saptanmıştır: [76b]-(10) *Anıḡ rūḡını miʿrâc kēçesi ʿarşnıḡ taḡtıda kândilde kōrüp ēdim (11) ve birâderim Cebrâʿil'din ēşitip ērdim-ki Türkistân ḡalkınınḡ İslâm'ğa kēlmeki, ol (12) diyârnnıḡ dervâzelerinnıḡ feth bolmaḡı ol kişinnıḡ Ḥaḡ-perest girih-(13)-güşâ kollarıḡa mevḡūfdur; [79b]-(5) belâgat mertebesige (6) yêtkendin beri bir mertebe nefslerige hergiz savuḡ su bērmep ēdiler; [81b]-(2) Ḥudây taʿâlânıḡ fermâni bilen kēlip-siz*.

İncelenen metinde sürerlik kategorisinde {-r}, {-Ur} ve {-Ar} ekleri kullanılmıştır. Kişi zamirleri ve onların ekleşmiş hâliyle çekime giren bu eklerin metinde tespit edilen tanıkları şunlardır: [76b]-(4) *sefernnıḡ vaḡtı bolḡanda ruḡsat (5) bērür-mēn, sefer kılur-sēn, dēdiler; [82b]-(13) uşbu devlet-i ʿazîmḡa müşerref (14) bolur-siz; [75a]-(7) şerʿni andaḡ bes tutar ērdiler*. Bu kategorideki olumsuz çekimler {-mAs} ile yapılmıştır: [78a]-(4) *Ḥazret-i Ḥaḡ celle ve ʿalânıḡ (5) aldıda ḡiç t̄aʿat ve ʿibâdet ve velâyet bir kişige imân örgetip Müsülmân (6) kılḡandın ziyâderek sevâb bolmas ēdi; [78b]-(9) ēşitmes bolupdur; [79b]-(3) iştârda üç mişḡaldin tola taʿâm yemes ēdiler ... (4) anı hem iki yarım mişḡaldin tola tenâvül kılmas (5) ērdiler*.

Menkabede gelecek zaman kavramı için {-GAy} ve {-gU} ekleri kullanılmıştır. Bu eklerden ilki, istek / temenni ve tahmin / çıkarım işlevleriyle de kullanılan bir biçim birimi olup kişi zamirleri ve onların ekleşmiş hâlleriyle çekimlenmiştir: [75b]-(4) *zekevâtınnıḡ sevâbıdın behre-(5)-mend bolḡay-mēn; [78b]-(14) kâmil bolḡan kēmeci birlen ol deryâdın selâmet ötkey-sēn; [77a]-(11) ʿâlem-i ervâḡnınnıḡ bülend mertebesidin ʿâlem-i nâsütınnıḡ sett (12) maḡâmiḡa tüşkey-mü; [77b]-(1) ol şahbâzlardın birini kolḡa kēltürgey-miz ve maʿnâ deryâ-(2)-sıdın bir gevher-i naḡdîne tapkay-miz; [75b]-(13) bu tesbîḡni vird kılḡnḡlar (14) tâ olarḡa berâber bolḡay-siz, dēdiler; [77a]-(13) dürr-i (14) ḡaḡikîḡa almaḡlıḡa saʿy körgüzgeyler*. Bu çekimin olumsuzluğu, mezkûr ekin {-mA} ile oluşturulan olumsuz gövdelere getirilmesiyle yapılmıştır: [75a]-(12) *zekevât-(13)-nınnıḡ sevâbıdın mahrûm kalmaḡaylar; [80b]-(11) kuḡbiyyet libâsıḡa anınnıḡ teni lâyık (12) bolmaḡay*.

Metinde tespit edilen diğeri bir gelecek zaman eki {-gU} biçim birimidir. Kesinlik vurgulayan bu ekin metinde yalnızca üçüncü kişi çekimi tespit edilmiştir: [80b]-(7) *raḡmetim suydın eger bir kaḡre yêtse andaḡ pākîze boladur ki kuḡbü'l-(8)-kıḡtâbnınnıḡ libâsıḡa ol bendenınnıḡ teni lâyık ve sezâ-vâr bolḡusıdur*. {-gU} biçim birimi ayrıca {-llk} ekiyle birleşerek sıfat-fiil görevinde de kullanılmıştır: [77b]-(15) *aydılar ki ol nērseni aytḡuluk ol ēdi ve ēşittiler [78a]-(1) ol nērseni ēşitḡülük ol ēdi olarnı hem kıldılar ol nērsē ki kılḡuluk*

erdi. Bu biçim birimi ile metne, gereklik veya mutlak beklendik hâl olarak adlandırılabilir bir anlam özelliği kazandırılmıştır.

Sınırlandırılmış sürerlik, Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde {-A} ve {-y} zarf-fiilinin ardı sıra gelen {dur-} enklitiğinin oluşturduğu birleşik fiil görünümündeki yapılara ulanan kişi zamiri ve onların ekleşmiş hâlleriyle karşılanmıştır. Bu birleşik fiilin ikinci kısmı olan tasvir fiilinin her ne kadar ekleştiği söylenebilirse de metinde, yapıya eklenen sıfat-fiilin art damak ünsüzü bulunduğunu görülmektedir: [76a]-(15) *Ērtesi sefer kılğaylar kēçe boldı her kēçe kıla-durğan işleriğa* [76b]-(1) *meşğül boldılar*; [77b]-(9) *bu siz soray-durğan kişi Kāşğar vilāyetide bardur ... (14) nēçend müddetdin kēyin bir yerige yēttiler ki yēte-durğan yēr ol ērdi ve andağ nērseni kōrdi-ki (15) kōre-durğan yēr ol ēdi*. Bunun bir ek uyumsuzluğu olduğu veya {dur-} fiilinin aslında art sıradan ünlülü aslı şeklinin korunduğu yargısına yalnızca bu tanıklarla varılması mümkün görülmemektedir. Bu nedenle çeviri yazı metninde, sıfat-fiil eki ulanan söz konusu yapılarıdaki {dur-} fiili ilk fiilden ayrı yazılmıştır. Yapının kişi unsuruyla çekimlendiği tanıklarda ise -aksi mevcut olmadığı için- {dur-} biçim birimi önceki kelimeye bitişik yazılmıştır. Menkabede {-A} / {-y} + {dur-} + kişi zamiri biçimindeki yapıda {dur-} biçim biriminin düşürüldüğü tanık da saptanmıştır: [81b]-(1) *Nēme hükümet ve ta'addīdür ki bizge kila-siz?* Menkabede sınırlandırılmış sürerlik gösteren {-A} / {-y} + {dur-} yapısının tanıklarından bazıları şunlardır: [76a]-(5) *Bu işler delālet kılatur zekevāt-(6)-nırğ sevābınırğ tolalığığa*; [81b]-(14) *her-çend mülāhaza (15) kıldılar, kōrdiler ki hareket kılmaydurlar; nefesleri çıkmaydur*; [75b]-(7) *olar zekevāt sevābı-(8)-dın behre yētedürler, bizler mahrüm kaladur-miz*; [75a]-(15) *obdan aytadur-siz*. Bu çekimin olumsuzu, {-mA} ekli olumsuz gövdelere {-y} + {dur-} yapısının getirilmesiyle oluşturulmuştur: [77b]-(11) *Anırğ kiçigli-ki bizniñ maşşūdumuzğa zarar kılmaydur ve olarnıñ vüüd-ı şerif-(12)-leri der-kārdur*.

Or. 8161 numaralı yazmanın Satuk Buğra Han bölümünde, Çağataycadaki kullanıma benzer biçimde {-Ay}, {-AyIn}, {-AyXm}; Ø; {-gII}, {-gIn}; {-sUn}; {-All(n)}; {-rğ(LAr)}; {-sUnLAr} eklerinin emir / istek çekiminde kullanıldığı görülmektedir (Eckmann, 2003a; Dağıstanlıoğlu, 2012). Birinci çokluk kişide ek sonu ünsüzünde damaksızlığın olmadığı, üçüncü kişilerde ise {-dik} ekli biçimlerin bulunmadığı görülmektedir. Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde birinci kişi emir / istek çekimi tanığı saptanmamıştır. Metinde tespit edilen emir / istek çekimi kullanımlarından bazıları şunlardır: [76b]-(4) *seferdin tohtağı ki sefer vakti ēmes ve her nerse^ı ki mēniñ sünnetim ēdi (4) nēçe kēltürdüñg emdi nēçend müddet tavakkuf kılğıl*; [81a]-(4) *ey büzürgvār, kutblık libāsi mübārek bolsun*; [82a]-(12) *anı kılır ki ötken gāziler kılpdurlar mēn hem*; [75b]-(13) *bu tesbīhni vird kılırğlar*; [82b]-(14) *mēniñ yārānarımğa aytırğ*

ki *kârlarınıñ binâsını gazâtğa koy-(15)-sunlar*. Emir çekiminin olumsuzu, emir eklerinin {-mA} ekli olumsuz gövdelere ulanmasıyla yapılmıştır: [75b]-(2) *bu sünnet hem terk bolmasun-dêp bu (3) işni ihtiyâr kıldım; [81a]-(7) nêçük bilmesün ol kişi ki kârıñğ haqîkatidin haberi bardur*.

Şart çekimi, {-sA} ekiyle yapılmıştır. İyelik kökenli kişi eklerinin ulandığı bu ekin birinci çokluk kişisinde, Or. 8161 numaralı yazmanın manzum kısımlarında genellikle, eskicil bir biçim olan {-sAmIz} tercih edilmiş (Eckmann, 2003b; Dağıstanlıoğlu, 2012), mensur kısımlarda ve manzum bölümü olmayan Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde {-sAk} biçimi kullanılmıştır. Satuk Buğra Han menkabesinde şart çekimi için {-sAm}; {-sAnğ}; {-sA}; {-sAk}; {-sAnğIz} / {-sAnğIAr}; {-sAlar} biçim birimleri kullanılmıştır (Dağıstanlıoğlu, 2012). Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde ikinci teklik kişi çekimi ile ikinci çokluk kişisinde {-sAnğIAr} yapısı kullanılmamıştır. Menkabede geçen şart çekimi tanıklarından bazıları şunlardır: [81a]-(12) *ruhsat bar mu, kirsem; [80b]-(7) eger bir kaçre yêtse andağ pākîze boladur ki; [75b]-(8) bizler mü anuñğdin şevâb tafip (9) olar birlen berâber bolsak; [81a]-(15) eger ruhsat bêrsenğiz emânetni alıp emânet egesige tafşursam, dediler; [76a]-(7) şehride tursalar Hzret-i Haq subhânehu (8) ve ta'âlânıñ bendeçilikige ançınan sa'cy u güşiş kıdur ediler eger olarnıñ (9) riyâzet hadd u cehdlerini beyân kılinsa seng-i hâre pâre pâre bolur; [76b]-(2) kôrseler Hzret-i Peyğamber şalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem keldiler. Şart çekiminin olumsuzu, {-mA} ekli olumsuz fiil gövdelerine ulanan şart ekiyle yapılmıştır: [80a]-(11) *eger bu kârğa himmeti bolmasa bu vâdî-yi (12) ber-çațarge kadem koyup ömrni zâyi' kılmagay*.*

Menkabede gereklilik çekimi için {-mAk} + kerek kalıbı kullanılmıştır: [79a]-(12) *bilmek kerek kim bu Büzürgvâr 'ğa meşâyih-(13)-lerniñğ tabaķasıda lafz-ı ekberni iqlâķ kılmağlık bu ma'nâ birlen*.

Ebu'n-Nasr Sâ mânî menkabesinde bildirme yapıları *êr-* / *ê-* fiiliyle, {-DUr} ekiyle ve sıfır biçim birimiyle tasarlanmıştır: [75a]-(5) *Hvâce Ebu'n-Nasr Sâ mânî rahmetu'llâhi 'aleyhi ve berekâtuhu andağ merdî êrdiler ki kemâl-i fazl u (6) edebde, faşâhat ve belâğat bâbıda bî-bedel ve 'ilm-i zâhirde bî-nazîr êrdiler ve 'ilm-i bâtında (7) hem ol-vaktda hem tenğleri yok êrdi; [77b]-(15) aydılar ki ol nêrseni aytguluk ol êdî ve eşittiler [78a]-(1) ol nêrseni eşitgülik ol êdî olarnı hem kıldılar ol nêrse'î ki kılğuluk êrdi; [81a]-(13) mên (14) kabzû'l-ervâhdur-mên; [81b]-(1) mên bildim ki siz kabz-(2)-ü'l-ervâhdur-siz; [76b]-(8) emdi mâni'-i sefer yoktur; [82b]-(15) Hudây ta'âlânıñ dergâhıda mundın uluğrak iş yokdur; [75b]-(7) Özge aşhâb dünyâdâr, bizler fakîr; [79a]-(12) *bilmek kerek kim bu Büzürgvâr 'ğa meşâyih-(13)-lerniñğ tabaķasıda lafz-ı ekberni iqlâķ kılmağlık bu ma'nâ birlen*. Olumsuz yapılar *êmes* ile kurulmuştur. Bu biçim birimiyle kurulu yapıların geçmiş zaman çekimleri, *êmes* + *êdî* / *êrdi* kalıbı ile yapılmıştır: [75a]-(7) *ol (8) büzürgvârdın tâ âhir**

nefesleriğaça yā sözleride yā fi°lleride hilāf-ı şer° vāki° bolğan (9) emes edi ... (11) andağ emes erdiler; [76b]-(3) sefer vakti emes ve her nerse°i ki mēniñ sūnnetim edi (4) nēçe kēltürdüñg.

Kaynakça

- Abik, D. (2014). On the word bolay ki in Anatolian Turkish texts. *Discussions on Turkology - Questions and Developments of Modern Turkology Studies*. Warsaw.
- A concise Uighur - English dictionary* (1997). Sincan Halk Neşriyatı.
- Ata, A. (2002). *Harezmi- Altın Ordu Türkçesi*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Atalay, B. (1999). *Divanü lûgat-it-Türk tercümesi IV*. 4. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Baalbaki, R. (1995). *Al-Mawrid a modern Arabic- English dictionary*. Beirut: 7. Edition.
- Baldick, J. (1993). *Imaginary Muslims: the Uwaysi sufis of Central Asia*. New York: New York University.
- Barthold, W. (1925). Kudatku bilikiñ zikr itdigi Buğra Han kimdir. Çev. Ragıp Hulusi Bey. *Türkiyat Mecmuası I*, 221-226.
- Barthold, W. (1978). Alp Tegin. İslâm Ansiklopedisi - İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati (5. bs.), 1, 386a.
- Barthold, W. (1984). *İslâm medeniyeti tarihi*. Çev. M. Fuad Köprülü, 6. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 86.
- Berbercan, M. T. (2011). Buğra Tezkiresi'nden parçalar (transkripsiyon - dil özellikleri üzerine bazı açıklamalar - tercüme). *Turkish Studies - International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(4), 431-455.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2001). *A grammar of Chagatay*. Muenchen: Lincom Europa.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2002). *Modern literary Uzbek I (Cyrillic version)*. Muenchen: Lincom Europa.
- Bregel, Y. (2003). *An historical atlas of Central Asia*. Leiden: Handbook of Oriental Studies: 9.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Çağatay, S. (1963). Türkçede ki < erki. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 1963, 245-250.
- Çağatay tilining izahlik lugiti* (2002). Şincang Halk Neşriyatı.
- Çanga, M. (2007). *Kur'an-ı Kerim lügati- ilavelerle Mu'cemü'l Müfehres*. İstanbul: Timaş Yayınları: 18.
- Dağıstanlıoğlu, B. E. (2012). Tezkire-i Buğra Han'ın Çağatayca yazılmış bir nüshası (metin-dil incelemesi- tıpkıbasım). *Turkish Studies - International Peri-*

- odical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 1313-1393.
- Demir, N. (2017). *Satuk Buğra Han destanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat: 1257.
- Devellioğlu, F. (1986). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DeWeese, D. (1996). The tadhkira-i Bughra-Khan and the Uveysi sufis of Central Asia: notes in review of imaginary Muslims. *Central Asiatic Journal*, XL/1, 87-127.
- Eckmann, J. (2003a). *Çağatayca el kitabı*. Çev. Günay Karaağaç, 1. bs. Ankara: Akçağ Yayınları: 456.
- Eckmann, J. (2003b). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerinde araştırmalar*. Haz. Osman Fikri Sertkaya, 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 635.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud - Dîvânü lügâti 't-Türk (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin)*. Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları: 1120.
- Erim, N. (2011). *Tezkire-i Satuk Buğra Han [65b-89b] (giriş, dil-yazım özellikleri, transkripsiyonlu metin, dizin-sözlük)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fazılov, E. (1965). *Özbek tilining tarixiy morfologiyasi*. Taşkent.
- Genç, R. (2002). *Karahanlı devlet teşkilatı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları: VIII. Dizi - Sayı 20.
- Golden, P. (2002). *Türk halkları tarihine giriş*. Çev. Osman Karatay. Ankara: KaranM Yayınları: 1.
- Golden, P. B. (2008). The Karakhanids and early Islam. *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Ed. Denis Sinor. Cambridge University Press.
- Göksu, E. (2011). Târîh-i Güzîde'ye göre Sâmânîler. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Güz, 151-174.
- Götz, M. (1979). *Verzeichnis der orientalischen handschriften in Deutschland band XIII-4 Türkische handschriften*. Wiesbaden.
- Grenard, F. (1900). La légende de Satok Boghra Khan et l'histoire. *Journal Asiatique*, ix (xv), 5-79.
- Güner, A. (2006). Mutî'-lillâh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31, 401-402.
- Hofman, H. F. (1969). *Turkish literature a bio-bibliographical survey section III part I*. Utrecht: The Library of The University of Utrecht.
- Huncan, Ö. S. (2009). Satuk Buğra Han. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 36, 181-182.
- Jarring, G. (1964). *An Eastern Turki-English dialect dictionary*. Lund.
- Jarring, G. (1982). *Literary texts from Kashghar- the original texts in facsimile edited with a preface*. Lund: Publications of the Royal Society of Letters at Lund.
- Kafesoğlu, İ. (1988). *Türk millî kimliği*. 5. bs. İstanbul: Boğaziçi.

- Kaya, Ö. (2007). *Tezkire-i Hakîm Ata - bir Yesevî dervişinin menkabevi hayatı*. Ankara: KÖKSAV Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi.
- Kibirova, Ş. ve Tsunvazo Yu. (1961). *Uygursko-Russkiy slovar'*. Alma Ata: Akademiya Nauk Kazakskoy SSR.
- Köprülü, M. F. (2011). *Türk edebiyatı tarihi*. Haz. Orhan Köprülü, 8. bs. Akçağ.
- Köprülü, M. F. (2012). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Haz. Orhan Köprülü, 12. bs. Akçağ.
- Kunos, I. (1902). *Šejx Sulejman Efendi's Čagataj-Osmanisches wörterbuch*. Budapest.
- Küçük, S. (1987). Türkçe şüphe bildiren *ki* edatı üzerine. *Türk Dili - Dil ve Edebiyat Dergisi*, 426, 367-372.
- Levend, A. S. (1988). *Türk edebiyatı tarihi*. 3. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Li, T. (2005). A history of Uighur religious conversions (5th-16th Centuries). *Asia Research Institute Working Paper Series*: 44.
- Li, Y. S. (1999). *Türk dillerinde akrabalık adları*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Magrufova, Z. M. (1981). *Özbek tilining izahli lügati I-II*. Moskova: Rus Tili Neşriyat.
- Mazman, N. (2018). Hindistan'da basılmış bir Kur'an tercümesi: Mütercem ve Muhaşşa Bi'l-Lugati't-Türkistaniyye. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 131-153.
- Merçil, E. (1989). Alp Tegin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2, 525-526.
- Merçil, E. (2007). *Gazneliler devleti tarihi* (2. bs.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Merhan, A. (2007). Özbekçede *mikin* ilgeci. *Türk Dilleri Araştırmaları, Festschrift in Honor of A. J. E. Bodrogligeti* (Kurtuluş Öztopçu, ed.), 17, 207 -214.
- Navoiy qsarları uçun kiskaça lugat* (1993). Toşkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining Fan Neşriyati.
- Necip, E. N. (2008). *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*. Çev. İklil Kurban, 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Özaydın, A. (2002). Türklerin İslâmiyeti kabulü. *Türkler Ansiklopedisi*, 4, 239-262.
- Özbek tilining izohli lugati I-II*. Tom (1981). Moskva: Rus Tili Neşriyati.
- Özkan, İ. (2013). Abdülkerim Satuk Buğra Han destanı. *Bengü Bitig Dursun Yıldırım Armağanı*, 467-488.
- Öztürk, M. (2013). *Alaaddin Ata Melik Cüveynî - Tarih-i Cihan Güşa*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öztürk, R. (2010). *Yeni Uygur Türkçesi grameri*. 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Pavet de Courteille (1870). *Dictionnaire Turk-Oriental*. Paris.
- Pritsak, O. (1977). Kara-Hanlılar. *İslâm Ansiklopedisi - İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati*, VI, 251-273.

- Rásonyi, L. (1988). *Tarihte Türklük*. 5. bs. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Sağol Yüksekaya, G. (2011). Harezmi Türkçesi. *Karahanlıca Harezmi Kıpçakça dersleri* (107-209). 2. bs. İstanbul: Kesit.
- Shaw, R. B. (1878). *A sketch of Turki language as spoken in Eastren Turkistan I*. Calcutta.
- Shaw, R. B. (1880). *A sketch of Turki language as spoken in Eastren Turkistan II- Turki-English vocabulary*. Calcutta.
- Steingass, F. (1884). *The student's Arabic- English dictionary*. London.
- Steingass, F. (1930). *A comprehensive Persian- English dictionary*. 2. bs. London.
- Streck, M. (1977). Kadisiye. *İslâm Ansiklopedisi - İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnoğrafya ve Biyografya Lugati*, 6, 54-57.
- Şemseddin Sami (1989). *Kâmûs-ı Türkî*. 3. bs. İstanbul: Çağrı.
- Şeşen, R. (1969). Eski Araplara göre Türkler. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, 15, 11-36.
- Şeşen, R. (2001). *İslâm coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk ülkeleri*. 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tosun, N. (2012). Üveysilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42, 400-401.
- Tömür, H. (2003). *Modern Uyghur grammar (Morphology)*. Çev. Anne Lee. Yıldız Dil ve Edebiyat Dizisi: 3.
- Turan, O. (1939I). Satuk Buğra Han menkıbesi ve tarihi. *Ülkü Mecmuası*, Nisan-1939, 142-154.
- Turan, O. (2002). Türkler ve İslamiyet. *Türkler Ansiklopedisi*, 4, 290-304.
- Uygur Tiliniñ İzahlıq Lugiti* (1992). Şincañ: Milletler Neşriyatı.
- Yavuz, S. S. (2005). Mi'rac. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 132-135.
- Yıldız, N. (2017). Manas Destanı'nda dinî şahsiyetin efsanevi şahsiyete dönüşmesi: Ebu Nasır Samânî'den Aykoco'ya. *Millî Folklor*, 29(115), 119-132.
- Zal, Ü. ve Eker, Ü. (2014). Ebu Nasr Samani tezkiresi. *Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 161-179.

Extended Summary

It's possible to find so many copies of *Tazkirah Bughra Khan* in different libraries in the world. Some of them is copied not only from Persian edition but also from another Turkish manuscript. Some manuscripts of *Tazkirah Bughra Khan* involved legends of Bughra Khan's children or grandchildren and Abu Nasr al-Samani such as manuscript at Berlin Staatsbibliothek registered under Ms. or. oct. 1723. For instance, according to Hofman, there are five copies of *Tazkirah Bughra Khan* written in Chagatay. Three of them are in Tashkent, one of them is in England and one of them is in St. Petersburg. According to DeWeese *Tazkirah Bughra Khan* has fourteen copies except two Persian text in Oxford and St. Petersburg told by Baldick. Robert Barkley Shaw brought out the printed edition of *Tazkirah Bughra Khan* written in Eastren Turkistan with its translation and vocabulary in 1878 and 1880.

The aim of this study is getting to some consequences with findings from manuscript situated at British Library registered under the number Or. 8161. Also the literature about Islamization of Turks is discussed with findings of manuscript included Satuq Bughra Khan and Abu Nasr al-Samani's legend. Islamization of Turks with a state identity and in large masses was in the 10th century during the Volga Bulgars and Karakhanids. Annals in early period of Islamization of Turks narrated from travelogue, history and geography books in languages other than Turkish such as al-Rihla, al-Kamil, Mulhaqat al-Surah, Ta'rih al-Kashgar, Hudud al-'Alam. Turkish manuscripts about this period are generally collection of biographies and legend. These works such as translation or original works are always late copying. Unlike the Volga Bulgars', source of the Karakhanids' Islamization is narrated in some manuscripts with many extraordinary events. The scope of this paper is conversion of Karakhanids into Islam.

In comparison with late ages, early period of Karakhanid state and Islamization of them is so unclear. However, date of birth and death of Satuq Bughra Khān and the first Muslim leader of Karakhanids are not clear, there are some uncertain findings in the texts. The texts about him are generally legends involving many extraordinary events such as episode of Bughra Khan's birth, his sword self-lengthening to enemies, his firebreathing horse, talking after death in grave. Also in some manuscript authors confused Satuq Bughra Khan with his grandchildren and told real life stories with surrealistic events. These complex narrations are due to oral culture. In his family tree written in Mulhaqat al-Surah, he is given as Satuq Bughra-khan al-Mujahid 'Abd al-Kerim bin Bazir Arslan-khan bin Bilge Kadir-khan. According to manuscript Or. 8161 after line 85a-7 Satuq Bughra Khan was born 330 years after the Prophet Mohammad's miraj. It means his birthdate was 940 or 941 AD. In all these manuscripts Satuq Bughra Khan became a Muslim when he was 12 or 16 and fought against his uncle Ogulchaq Kadīr Khan (He is called as Harun Bughra Khan in Or. 8161.). In this manuscript the date of his death is 1037 or 1038 AD.

According to the author of Or. 8161 Abu Nasr al-Samani and Satuq Bughra Khan are Uwaisi sufis. Also they are named as Imaginary Muslims in J. Baldick's work. Abu Nasr al-Samani's spiritual guide is Abū Bakr and Satuq Bughra Khan's spiritual

guide is al-Khidr. The character Abu Nasr al-Samani is called with different names in Turkish narrative texts. For instance Abu Nasr al-Samani is called as Aykoco in Sagımbay Orazbakov variation of Manas. In the text Or. 8161 it's not possible to find any information about Abu Nasr al-Samani's date of birth or death but he lived 88 years. According to the text from Jarring's catalogue Abu Nasr al-Samani's date of death was 961 or 962 AD. In Or. 8161 Abu Nasr al-Samani was merchant. He was 70 years old when he met Satuq Bughra Khan. He taught Satuq Bughra Khan how to read Qoran. Abu al-Fattah's his son and a member of his caravan from Madinah to Kashgar.

The manuscript written and completed in 1219 (1804 AD.) is a collection of Uwaisis' biographies and contains legend of Abu Nasr al-Samani (pp. 75a-83a) and Satuq Bughra Khān (pp. 83a-102b). The name of the manuscript is *Tazkirah Bughra Khan* written on the pages of Or. 8161. In some catalogues such as Hofman, the name of manuscript is *Tazkira-i Uveysiya*. The original version of this manuscript is written in Persian, which is clear as written in the text Or. 8161 as *Farsī til birlen* and *Türki kitābığaça ki müretteb*. Also it is not possible to find out who is the author or scribe in the text. The sentence *inal aqsuluk tahriri āhir boldı* written at the first page out of text gives some information but it is not clear about *Tazkirah Bughra Khān* or not. This study is the first academic publishing of the manuscript registered under the number Or. 8161 in British Library. History about Islamization of Turks is another research subject of this study. In addition, this paper includes transcription and translation of Abu Nasr al-Samani's text which is about the period of Turks' Islamization with legendary narrations in Or. 8161. The latter part of this study is a grammatical analysis of text. The manuscript has mostly Chagatai elements and some archaic element in poems dating back to 14th century Eastern Turkish. In this regard, this manuscript translated from Persian is an early translation and a late copy.

اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب التلخیص باب مظهر حمانه وقادی کلام
 صاحب مؤید و یاری و بنده سلطنت سلطان مروج شریعت پیغمبر آخو الزمان
 نجیب الام و معتمدی دین شیخ الشیخ و قطب المشایخ و مقدم او لبیا حضرت
 خواجہ ابوالنصر سہمانی نیک احوال او ضاع کرامات و مقامات لاری نیک بیاندا
 خواجہ ابوالنصر سہمانی رحمتہ اللہ علیہ و برکاتہ انواع مردی ایردیلا که کمال فضل و
 ادب و اختصاصت و بلاغت با پیدا بے بدل و علم ظاهر و ایز نظر ایردیلا و علم باطنی
 هم اول وقت و اہم نیک لاری یوق ایردی شرحی انواع با پس تو تار ایردیلا کہ اول
 بزکوار دین تا آخر نفس لاری نیک با پس لاری با فضل لاری با خلافت شرح واقع بولغان
 ایمان ای دینی اما اولی حالت لاری با سواد اگر جملیک قیلور ایردیلا نہ ہم رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم نیک بست لاری و یب آنیکه سواد کر لیک طرفی پس پلان
 نفس نیک بی دایور کمال لاری انواع ایمان ایردیلا بلکه اولی بزکوار نیک غرضی
 اول ایردیکہ بطریقہ برلان خدای تعالی نیک بندہ لاری کمال فیض استکوار دیلا و کوار
 نیک تو اسدین مہر دم قاطعا غایلا بر کوار اول بزکوار نیک اصحاب لاری دین بر لاری سوال
 قیلدیلا کہ ای خواجہ موید و نیلا پلان سواد اگر جملیک نمنہ لازم دور خواجہ جواب
 ایردیلا کہ ای برادرم او بیان استوار و پسز اما آنچه بار و در کہ معر بلاغت کایت

مكلف بولوب تا برجل غم حضرت رسول صلى الله عليه وسلم نيك يا قولى يا فعلى يا بنت
 لاددين تصد ايج بخت نر ترك قىلغانم بو قدر بو بخت هم ترك بولما سونديب بو
 ايشق نراختيار تيلم نيم بو هم بار وركه سبود اجمليك دامپلما نلارغه
 مشقت يتادور هم بفر د او هم حضرت امام داعى زكوات نيك ثوابدين بهره
 مند بولغايمن انكلا و يكلزموا يكي حضرت نبي صلى الله عليه وسلم نيك زمانا
 لاريد اصحاب دين برانجه لارى فقرايدلار انحضرت نيك تاشيفه كليب فرغ
 تيلد لار يارسول الله انكلا اصحاب و نيا دار بيزلار فقرا و لار زكوات نون
 دين بهره نيا دور لار بيزلار محروم قالا دور ميز بيزلار كاهونيكدين ثواب ناسب
 اولار برلان برابر بولسا ق دين حضرت رسول صلى الله عليه وسلم
 ايديلاراي فقرا بيزلار كاهونيه اولدور كه هر فرضي نماز دين كيم او تو زواج
 الحمد لله ان تو زواج مرتبه سبعا لله ان تو زواج مرتبه الله اكبر و هر مرتبه
 لا اله الا الله و حده لا شريك له الملك له الحمد يحيى ويميت و هو حي
 لا يموت بيده الخيد و هو على كل شئ قدير و ببولت سبح نر ورد قىلنكلا
 تا اولارغه برابر بولغاى بسز ديو ملار بو جماعت يمجده غايت خوشنود بولوب
 بو و رده مشغول بولديلار نجه وقت دين كيم بيفمبر عليه السلام نيك بو
 امر بلارغه

امر بلار نے اغنیا الارا شیب اولاریم بووردغ مشغول بولد بلار نجه وقت دین ...
 کین پیغمبر علیه السلام قاتلار یغ کلب عرض قیلدیلار یا رسول الله اغنیالار
 ہم انکلاب بووردغ مشغول بولو بوورلار دیب حضرت رسول صلی الله علیه
 وسلم ایوبلار که ذالک فضل الله یوئیه من یشاء یوخذای تعالی نیکه
 برادر الله تعالی انی خوا بهلاغان کشیکا بوایش لار دلالت قیلدور زکوات
 نیک نواب نیک تو لا یغنه اما معلوم بولنا نیکه حضرت ^{جوامع} قدس الله روحه سفره
 یورکانا خیر سقاوت نے بنیایت قیلور ایوبلار و شهره انور سیه لار حضرت ^{جوامع}
 ذغالی نیک بنده بیکیکا انجان پیچی و کوشیش قیلور ایوبلار اکرا اولار نیک
 ریاضت جود و جهد لاری بیان قیلنپ سینگ خاره یاره یور لور اما اولار
 بر کوار نیک ریاضت لاری دین بری اولور که هر کجه بر مرتبه حتم قرآن قیلور
 ایوبلار و دونان لار نیک نوری نیک روشن لکی برلان قرآن دین ایکی سفار
 پتور ایوبلار و بشن مراتبه غیب قلیب او تویلیک رکعت نماز نے سوره یسین
 بیان او توی ایوبلار بو طریقده اهر رکعتی کا سوره یسین نے حتم قیلور ایوبلار بر کون
 اولور و ب خاطر لاریغ کدیله سفر اختیار قیلنا بلار سفر نیک جا بو و غنی قلیب
 قراید بر بلار ابرته پیچ سفر قیلنا بلار کجه بولوی هر کجه قیلدور خان ایشلاریغ

مشغول بولوبلار دا اول و تلبسته لارینی ادا قیلغان وقت داکوز لاری اولوقده
 باردی کوزلاری کورسه لار حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم کلایلار ایوبلار که
 ای ابوالنصر سخر دین تو خنا غیل که پیغمبر وقتی ایمان و برتر بیه که جنک پیغمبر اید
 بجاکتور و نکل ایجدی بخند موت توقف قیلنیل پیغمبر نیک و قنچ بولغان ازار خست
 برور من پیغمبر قیلور سپن و بوللار در حال حضرت حواجه پیدا بولوبلار ایوبلار که
 یار رسول الله پیغمبر ترک قیلدم و بیب توقف قیللار الله ییل او تکاندین کین
 نینه انحضرت صلی الله علیه و سلم حواجه نیک توشید اظا هر بولوبلار و ایوبلار که
 ای ابوالنصر ایجدی مانع پیغمبر یوشور ترکستان طره نیک پیغمبر قیلنیل انذاف
 تعالی نیک عزیز بنده لاری دین بار و ور و نیک عزیز امت لاری دین بر عزیز
 بار و در اینک روحی معراج کیم پی عرش نیک بختید قندیل داکوز و ب ایدم
 و برادریم جبرائیل دین اشتیب ایرد بیکه ترکستان خلق نیک اسلام کلمه اول
 دیار نیک در و زه لاری نیک نسیج بولماق اول کیش نیک حق پرست و کوه
 کیش قول لاریغه مو توفد و رانکا ایمان او رکاتحاک و قران تسلیم بر مال سنیک ما
 باریش تکلف مو توفد و در جبراکه معراج کیم پی اینک روحی بو صفت بر لاکوز
 سنیک انکا همسراه ایدی شهبو طریقه بیلان انکا تلتیقن ایمان و تسلیم قران قیلور

ایدی

77

بوی مهتر جبرائیل دیمه اولن ائم مسکام معلوم بولوب ایوی که انیک ایمان و قرآن نیک
 و ایتکام مشرتوب بولماقی پس نیک تلقین و تعلیم تعلیم نیکله موندور و دوقی بو خوش بخت
 پیغمبر صلی الله علیه و سلم دین اولن بزرگوار غم معلوم بولدی بلاینها به خوشبخت
 بولوب دوقی شوقی اولن بزرگوار غم غالب بولدی حضرت جبرئیل علیه السلام
 اولن لشکر لاری ایوی و حضرت خواجه کو بنی و رسول الشقیب پیغمبر صلی الله علیه و سلم
 غم دو دین بیرون مسلمات ایباردی بینه الله یعلی تو قنی تسلدی بولته ییل دار
 ریاضت و مجاهده برلان اوزی نیک روح مطهرتی اولن بزرگوار نیک روح مقدسه
 بسکما آشنا تسلدی بوطریقچه برله هر کونه اولن ایکی روح نیک اولن سید عالم معین املا
 واقع بولدی انبیت الیب بر بزرگوارینی پیلستیلار و لیکن اولن ذات بابرکات نیک روح
 شکر رب لاری وجود غم کیشنگه انتظار ایرویلار و ایستور ایرویلار یارب بولغا بگویم باک لوق
 عالی نیک شمه سبازی عالم ارج نیک بلند مرتبه سیدین عالم نابیت نیک سبت
 نما بیغمه تو شکامجو بوعالم داکه دریا و جزیره لار داکه موجودات زجوشنه کلتور کار دات
 نکلار نیک و لایت لاری نیک و ریاسیدین در بای معنوی نکل غواص لاری و تر
 حقیقی غم آلاما خلق غم سسج کور کور کایلار و پیزلار ائم اولن نیک دولت سعادت نیک
 بنمای نکل نرسپای نیک بلند مرتبه سید اوسجوه صله و همشیر نیک بار ائم

نرواز تېلغا چىزىش با اول شەباز لار دىن بىرىنى قولغە كىلتوركا چىمىز و مەنى در با
 سىدىن بىر كۆپ تەقدىمە تابقا چىزىپ با ئىشە دا ايرىد يلازا و بقو غلبە قىلىش
 لار بىنە حضرت جا خىر بولدىلار ايدىلار كە اى اوال نصر توغىل كە پىس سىز و تى بولدى
 تىر كىستان طرە نىكا بار غىل اول ذات با بركات نى تا جى خالىقە جىست جو قىلغىل اول
 عالم شەمادت كا كلى دىب حضرت خواجە در چال قوبى لار بول تىر كى استغافىر
 تىلدىلار اوز او غللا نلارنى خواجە ابو الفتاح قوبىس الله تعالى سىزە نىمە ھەرا تىلدىلار
 و تىر كىستان نىمە پىس تىلدىلار اىپىستە اىپىستە شەھىر بىشەھىر سوراى سوراى كىلدىلار
 بىرىل فرغانە شەھىر كىلدىلار و سوراىلار كىم بود بار و ابو نوح ذات با بركات لار بار
 مكىن دىب ائدا خىر بولدىلار كە بو سىز سوراى بود فرغان كىشى كاشغور لايىتى دىلدىلار
 و كىس با شىلارنى كىچىك و و رىبىز نىك مصلحتى كىز كا بىر اما پىس حضرت خواجە ابو
 انىك كىچىك كىلدى بىز نىك مەسود مېزغە ضرر قىلدى و و اولار نىك و جو و شىر
 لارى در كار و و روقى كە خواجە بو خىر نى ارىشى لار اضطراب بىر لان بولدىلار بولدىلار
 اوج بوز كىشى كاروان خلقى دىن كاشغور لايىتى كا اسلام اشكارا قىلماق او جون رول بولدىلار
 بىخىر مەدەت دىن كىس بىر بىر كىلدىلار كە بىتاد و فرغان بىر اول ايردى و اناوخ نىر بىشە كوردىلار
 كوراد و فرغان بىر اول ايدى و ايدىلار كە اول نىر بىشە استغوفى اول ايدى و ايدى

اول نىر بىشە

۶۸

اول نرسنه ايشكلو لوک اول ایدی اولار نه هم قیلدیلا اول نرسنه که تیلو لوق ایدی
چا میل کلام اولکه اول نرسه کوار نیک بتمیش بیل تارتان محنت مشقت
لاری نیک میوه سی و ریاضت لاری نیک نایه سی بو ایرو دیکه حضرت حسی
و تعالی نیک بنده لاری نیک اسلایغه سبب بولدی حضرت جن جنل و علانی
الدی ایچ طاعت و عبادت و ولایت برکشیکا ایمان او رکایت مسلمان
تیلغاندین نه یاده رک توایت بو طایس ایدی اول حمیت حضرت خواجه قدوس
سره العزیز خندان بیل بود ولت ایدی و سعادت بسمدی نیک آرزو سید
ایرو بیلار آخرا لامر مراد لاری نه بود ولتیکا نیکان دین کیم بنده اول بر بیل حسی
و تعالی نیک بنده چیکلیک مشغول بولدیلار اول ذات با برکات نرسنه تیل
نیک قصد بولدیلا آند وقت و کمالغه نیکور و یلار حسی انه و تعالی
بنده چی ایلیک انراغ مشغول بولدیلا که هم شیب روز صیام و غزوات با پیدا
بولدیلا که نرسه نیک کیشی اول نرسه کوار نیک قول لاری بولدیلا
و تمیش کیشی اول نرسه کوار نیک نرسه لاری دین هر نرسه کاشی و لیک
کیشی علم ظاهر و عالم بولدی اما معلوم بولغا بیکه اول نرسه کوار نیک عمر لاری
سکین سکنر کاشی ایدی بو موت واعد و پسر جو جمهد کور کوزوب

پیچدر یا ضمت لار خارخه لار و حصو و لار یغه بیتب مرید پروردیشن قیسلدیلار
 اول نر کوار صاحب الطریق الامام علی الحقیق الشیخ المشفق و قابل الفقه
 و فی الفار للرسول برقیق حضرت امیر المؤمنین ابوبکر صدیق رضی الله عنه
 ز صرح مطهره و حضور لاری دین تربیت تا سبب ابویلار حضرت یعقوب
 علیه السلام ظهور لاری ایدی بوجهدین بو نر کوار نیک ذات شریف
 لاری اوج صفت بار ایدی اول بریان ایلنج جسم کربان او جوچی آه بسولان
 ای وروشن اکاه بولغیل که بسنک آسمان صفت و لیک مجا بلار نیک
 لاری نیکس چنید بوشیده بولوب قالجوت اسپر صفتی نه ایشاد و رعایا
 سینه غفلت تمکین استخاسیل بولوب و جهد قیلیل تا دلنکی برده چاب
 چقا رعایا سبب و پینه غفلت نه قول اعتقادین الفای سبب تا دلنکی غیب ایشلار
 دین اشکار بولغای و سمدنک پروردیکار نیکس المهام لاری ایشلا
 بو طریقه دابولما غلیق مو توفور بولایش غم که یوز التمشن مهمله لیک دریا
 اول دریا دابوز نیک کیشی سلاکت یکان عشق نیک زورق جه سبب
 اولتوز و کامل بولغان کجه می برلان اول دریا دین سلامت او کاسین
 وینه بوزاه طریقت دابوز توردنه ده بانه بار نیک بلند لیک آسمان برلان بران
 قول ایشلار

79

بولاکشیلار اول دونه بانوین اهر خاکلیک بیک نیک قصد پراهری اهری غه سبب ویدر
 بولان خلق اول مشکل ایشلار دین او نکای آنوین بوکار غه لایق بولناکیه بول
 تا بول بول پاشلا غو جیلار بولوب و منزل لار نه قطع تیلک مقام لار نه طی قیلنا
 ایند بار که معصوم و غه سبب مظلومینه واصل بولغای سول وقت و اهرت
 نیک جا بیدین تو بولوب بولایش غه مانع بولاد و درغان حوا و نلت و خلل نه قطع تیلنا
 اولوب اولور ویش کا مانع بولوب و بولاد و درغان ایش بول عالم نیک تعلقی و ورجو نیک
 بولک و ویش بیسج مانع بولوب و بولک او حون حضرت شیخ قدس الله پسر
 النوریز بلصت و مشقت نه تولاد و درغان بول سبب دین بسا و محمد لار بولک مریت
 بسیکا بشرق بولوب و در لار و ویش نیک نصیبی شوکه و ویش اول کار قیلنا
 که حضرت بزرگوار غازیلق صفت کا متصف بولوب و در لار مشایخ او پسر نیک
 اولوخلاری غازیلق صفتی بولان او تو بود و در لار شبو صفت بولان بولیک کابر
 لار نیک بو طایفه نیک اولوخلار بولوب و در لار بولان کورک که بو بزرگوار غه مشایخ
 لار نیک طایفه سیدالغزاکر نه اطلاق قیلنا غو شیخ غلیق بو معنی بولان که بو طایفه و لک
 اولوخلار نیک بیسج قایم بولوب و بزرگوار دین ایلکری صفت عزات بیسج بولنا بولوق
 اولوخلار اول و جهیدین بولوب و بزرگوار نه عزات کور بولان یاد قیلمت اما معلوم بولناکیه

حضرت بزرگوار نیک کجھس عبادتکا مشغول بولوش لاری نیکت ذکری کونووز
 قیلا و رعان و وظیفه لاری نماز با ملا و دین یا نیب تالہا از غلامی در پس آوا
 مشغول لوق نسلور ایرد بلار افطار دا اوج مشغال دین قولاطعام چا پس ایوبلار
 ایجتلاری یسوه بسو ایردی آنی ہسم ایکلیرم مشغال دین قولاتنا ول یس
 ایردی لار حضرت بزرگوار نیکت ریاضت لاری دین بری اولم بلاغت من نیک
 سکا دین بری ہر مرتبہ نفس لاری کلمہ سب و ق بسو بر ما ب ایوبلار اول ہر
 نیک اولار بولکولوک ایچکولوک چھہ سہ متہا ایردی لیکن بسو صلی اللہ علیہ
 و سلم نیک قول لاری عمیل تلبیس چا پس ایوبلار حمزیت اوشبو کہ الغنا عتہ عند
 اکثرۃ افضل الطاعات بوجودیت نیک مضمون اوشبو دور کہ کیشی نیک اولار
 بیکولوک و ایچکولوک ہر تاجم بولپ ہم ضاعت تلبیس طاعت نیک افضل
 بقلیدور کہ حضرت بزرگوار اول کونیکہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ
 و سلم نیک رخصت لاری پلان مدینہ منورہ دین عزات نیت تلبیس
 ترکستان طرہ نیک بسفر اختیار تلبیس لاری طبعہ مشایخ او چتہ نیک
 جمعی لاری عالم معنی دابولار غہ اصراہ بولویلار اقا بوعالم ظاہر دا اویچی مشایخ
 لاری دین بتیمش کیشی اولار ہر لم بسفر اختیار تلبیس لاری اول بزرگوار
 نیک باہل

۸۰
 نیک باطن لاری بودا کلمات جا صیقل تیسلد بلار اما ظاهر اولدی بئر کوانغه ارادت تیلنما
 لاری بوق ایردی اول یتیمیش کشیدین بئر لار حضرت شیخ نجم الدین ایرد بلار حضرت
 سلطان السلطانین دهر بان المسلمین حضرت سلطان پیسوق نوراخان
 علیه الرحمته والبرکاتون نیک شیخ نجم الدین غه نسبت وارادت لاری خواجیه ابو نصر
 هسادی پدین تولاراق ایردی اکر جه علم او رکایش داو ذکر تلقین د ایرلاری دا ستاز
 لاری بولسه هم حضرت ابوالنصر سیما مانه بو عالم نیک کار بی مصابیح شیخ نجم الدین غه
 تاشوروب ای دیلار اولدی و صمدین کا با تجارت اوچون پیغمبر بارو رای دیلار اول
 هسب دین شیخ نجم الدین عطاری در ایردی بلار جا صیقل کلام اولدی و در که بو مشایخ
 رسولان الله علیهم اجمعین نیک اتفاقا لاری بلان تعیین تیلنغان منزله لاری غه
 نسبت مراد مقصود لاری نی جا صیقل تیسلد بلار نصیب درویش اولدی و در که ریاضت و
 شغرت تار تیب آخر الامر مقصود غه نیکای و اکر بو کار غه یعنی بولما سیما بو وادی
 بر خطیر کا قدم تیوب عمره ضایع تیلما غای اما معلوم بولغا بکه حضرت خواجیه ابوالنصر رحمته
 علیه و بر کون اوزا صحابیلاری بلان اداتوروب ای دیلار پیغمبر صلی الله علیه و سلم
 بشارت بولدی بکه ای ابوالنصر واقف بولغیصل فرصت نه غنیمت بولغیصل دنیا نیک
 دولتی و آخرت نیک بسعادتی حتمی انه و تعالی برب نیاز در کلا پیدا منکامی بولدی

دیب اوزونکاینداشت بیلما غیبی هوشونک بولغیبیل که بومرتبه یوقغاری بر
 بار که اول مرتبه مرتبه تطبیق آتا بدور خوردار بولغیبیل که بوقطب لبق بیکس
 بسنکاجواله قلیت لار و قتی حضرت خواجہ بوخترنه اشتیب یغلاب ایدیکلاه
 بارخدا یا بوکنه کار بندہ نیک بولباس شریف و کسوت لطیف نه بوآودهن کا
 کجا کلک بیک ننه مناسبتی بار که بوبنده کاجواله تمانیب و بوسی وینه آوازی کلک
 ای ابوالنصر حسب چانه و تعالی نیک لطف عجمی برلا اولوغرا کله هر چند بوبنده نیک
 تنی آلوده بولسه مورحتم بسو بدین اگر برقطره بسپه انوار پاکیزه بولادور که قطب
 الاقطاب نیک لباسینه اول بندہ نیک تنی لایق و سپر اوار بولوشو سپید و ننه
 جای بار و در که اول تنی که بخندیل حسب چانه و تعالی نیک در کاید اطاعت عبا
 و کما مشغول بولنای رنج و مشقت ریاضت و مجاہدت بوکمی پشنت بختی تو
 و محنت بوستانیدا بر آرام لبق کوزکای و تطبیق لباسینه نیک تنی لایق بو
 بولغا غای و تنی خواجہ ابوالنصر سامان نه بوآوازه اشتیب خوشحال و خرم بوآو
 شادمان بقدرین توبتی لار طهارت لاری تازہ قیلاق او چون بنگی باشدین طهارت
 تازہ قلیت بول نه بجا کلتور و ب تورت رکعت نماز نه ادا اولاد یلار قبله طره نیک
 باقیب اولتور دیلار جمعی او بسپه مشایخ دین حاضر بولدیلار قطب لبق لباسینه

کلنوروب

کلبه و ب حضرت خواهر بیکسین بیل یلار و حضرت خواهر ادب تمام بیلان لباسین
 بیل یلار و مستانج رحیم الله خواهر بیکسین جفیله فایحه و بیل یلار و خواهر خلوت خانه
 لاری وین تاشقاری بقیب یلار حضرت نجم الدین جانی بیل یلار و بیل یلار و بیل یلار و بیل یلار
 ای بزرگوار قطب لوق لباسین مبارک بولسون و بیل یلار حضرت خواهر بیل یلار که ای
 نجم الدین قایدین بیل یلار که بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون
 اول کتیکه قطب لوق بیکسین لباسین ملازم لاری کید و بیل یلار اول کیشی نجم الدین
 ای بزرگوار بیل یلار که بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون
 بیکسین که حضرت بزرگوار بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون
 خلق بیلان المغت لاری بوق ای دی عالم ظاهر و کوسه نیش ابرو یلار اما بیکسین سید
 ذات میشور لاری بار بیل یلار و خلق بیکسین نظر لاری حضرت بزرگوار بیکسین
 لاری بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون
 تاشقاری بیکسین بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون
 کاندول یلار و بیل یلار که بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون
 تابض اللار و بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون
 اکبر و حضرت بیکسین بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون بولون

بزرگوار ای دیکم بوفه حکومت و تعدی و در که بزرگ قیلا بسزمن پس لدم که بسز قافض
 الارواح دور بسز خدای عالم بیکت فرمانی بلان کلینک بر اما خدا نیک و و پس لاد
 نیک تا شیوه موناغ کس ما خلیق بر لان کلا کلینک به او بیکت دور انزل و چون که اول
 جمال طلبی تعلیمی و ور لار بو کس پمانت نندین بر و ای یو تصور و انیک
 خیرای دور که در ج عالم روحانیت و انیک بر لار بولغای مونه و بدیلار انون
 کین ایی لار کلینک او دیوان کلینک بر کوزوم یولونه منتظر ادر زنگه کار
 معلوم و در که عالم ادر وین شوم نیک ادر چون کلینک دریب پادشا
 قدم نیک فرمانده باشن تو بدیلار جان بحق تسلیم تسلیم بلار موندیک بر لار
 بیاعتی ادر حضرت جواب نیک معترت لار بدین بر لاری حواجه نیک خلوت
 خانه لار بیک که دیلار کور دیلار که حواجه یا شش لار یغم نقاب تاریک قبله طریقه
 باقیب ادر یوتلا غانک قوللاری ادر زون پس نوب ادر کس یا لار یغم بلار ارباب
 دور لار یار لار محبت قیلا بدیلار که عیالیی دور که حضرت حواجه تا یوز مانق
 موناغ قوللاری ادر تاریک یا نغان ایمان ادر نیک و در که بو کون
 موناغ ادر یا ننه یا نیت دور لار و بیت بر لار یغم تون و دیلار هر چند ملا حظ
 تسلیم لار کور دیلار که حرکت قیلا بدیلار لار نیش لاری چیق ادر و زینه
 بار دیلار

بارو یلار کورد یلار حال بوکنه در فریاد ناری جیغار سب نیللا دیلار دا و یللا
 و احسباید یلار حواجیه بیک اوغلا نلاری حواجه ابو النعاج غه خبر بر دیلار حضرت
 سلطان اولیا غه هم حضرت سلطان جیغ نابع لاری پلان جا خبر اولدی یلار مشایخ
 لارین بر لاری ایتمی لار کم مشق رت جمله حضرت شیخ زکم غیبلی قیلد رور
 حضرت سلطان فرمان تسلد یلار کم حضرت حواجه قول لاری ایا کیمکه بیور لار
 شول کیشی غیبلی قیلد و رور دیب حضرت سلطان خلوت خانه لاریکا
 کور یلار اربا بر لان بوکونوب مبارک سینله لاریکا باقیب بر لاری ایا اولور
 ایلار که ای نبر کوار معراج اهرمه لار که اوشبورد و حال اقا بر سولیم یار جوا
 برک یلار دیب مبارک اوشبورد لاری محمد ییل حضرت جفایانم و تعالی غم
 بروریش تا سب ایدی ان کم طهارت تسلد و رور پسر نیک فرما نکره مو
 توند و رور دیلار شول وقت دا حضرت نیک مبارک بسینه لاریدن آواز
 کلامیکه نجم الدین دیب اول کیشیکه چنگا فرزند نرسینه بارو و راول کیشی یلار
 حضرت سلطان اید یلار بو سوز ایشارت مو کیکه فقیریم حضرت حواجیه نیک
 نوزد نرسینه شریف لاری اولد اخل بولغا یمن هم اوشبورد و ایرد بکه ظاهراً نبر کوار
 اهرکار لاری اید تغییریم اوندان یکا محرم تیلما یلار اول بوکنه حضرت سلطان شیخ

بچم الدین عطار بیلان غیبل قیلمدیلار خواجه ابوالفتاح بسو قیوب برودیلار
 حضرت سلطان بسو بیگوز دیلار اعزاز و اکرام بیلان غیبل قیلمدیلار
 نیز کوار نیک مبارک تخت روان لاری بی تبرک و تبت کوار دیلار
 یتمه یوز کیشی عوام دین نیک کیشی خواص دین بولوب نیلار دین اورتا کیشی
 نیک ده باره بسیدین آرتوج بو ضعیف مستهد منترک متبرک اسید و فین قیلمدیلار
 و ذات بولمالار بدین کین غازیلار دین برلاری توشید کور دیک حضرت نیز کوار غزل
 نیک لباسی بیلان آتی آغله میب و در لار چونک دستار باشلار یاز توبه سکا
 پیش بو خلق انا حکم عالم ظاهر و اخرا لئه اطلانغا ندا نیز کوار نیک عادت لاری
 بشو نراغ ایردی بسور دیلار کیم ای نیز کوار منتر لاری قایدادیب خواجه
 ایدیلار منتر لیم اعلی علیین و اینه بسور دیلار که خدای تعالی سب کانه عطا قیلمدی
 ایدیلار که شهبندان کربلا و اخرا ت قیلمانلار نیک شهبندان لاری نیک مرتبه سکا
 عطا قیلمدی ایز قیلمک که اونکان غازیلار قیلمت لار من ایم اولار نیک
 تعینت و موافقت لاری بولغان جهنت دین اوشبو دولت عظیم شه مشرف
 بولور بسور دینه نیک یازیلار عجمه اینک که کار لاری نیک بنا سنی غزات توبه
 بسولار که خدای تعالی نیک در کاهید ایلور بولور اولوغراق ایلی یوقدور اینک
 ادر کله

ادو چو تک عزت قیلمان بر عازمی نیک مرتبه بی نیک بر ابرید و روالله اعلم
 بالصواب والیم المرجع والمآب یعنی باب سیلطان ابن سیلطان قحطان بن حنظل
 خاندان کفر و عصیان اثر لاریدین نسبت ناپود قیلنو چی پیغبر آخر زمان نیک
 شرع و دین لاریغ رواج بر کو چی زمین و زمان نیک بادشاهی نور ایمان نیک
 مظهری پیغبر لار خاتمی صلا الله علیه و سلم نیک دین و ملت لاریغ شکار
 قیلنو چی حبیب الله دین پرورش تا بنان دین لار نیک بهر یعنی سوید قیلمان
 مشرک لار و کافر لار و منافق و دشمن لار نه قتل یعنی بر لار ناپود قیلمان
 انواع زات با هر کجا تک کور ناد و رنج لاری نیک مشعله لاری اهل مشرک و
 اهل ظلمان نیک ارا سید و رهبالار نهما بیستی و سپر و رلا نیک سپر و حجاب
 بتلفا نلار نه یولاب حالینه تنکو چی و مظلوم لار نیک فریاد پیغبر تنکو چی و پیغبر
 لار نیک مونسچی یعنی اولیا لار نیک با و شاهی و صوفی لار نیک تاجی خانچی
 لار نیک شهنشاهی حضرت سیلطان بستوق بغیر احان عازمی علیه الرحمة
 و الغفران نیک زکریا قده پس الله بر وجه و طیب الله مروده و انما
 علی رو پس الی الیکم بره و احسب انه یعنی باک قیلمای الله تعالی و چی نیک
 و خوشبوی قیلمای الله تعالی مروده یعنی نیک و تنکو زکای پسا لار نیک بد شیوه

